

Pomagamy sobie w pracy

Półrocznik instrukcyjno-metodyczny

Rok XXV

nr 1

1980

**Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emanuela Smolki
w Opolu**

Redaguje kolegium w składzie: Ireneusz Chudy — przewodniczący, Joanna Czarkowska-Pasierbińska — sekretarz, Mieczysław Faber, Krystyna Głab, Janina Kościów, Anna Kozłowska-Kwaśnicka, Krystyna Krawczyk.

Projekt okładki — Janusz Młynarski

Druk: Opolskie Zakłady Graficzne im. J. Łangowskiego w Opolu.
Zam. 2772-79 500 egzemplarzy, arkuszy wyd. 8,5, arkuszy druk . . . .

Słowniki w księgozbiorze podręcznym biblioteki

Wdobie współczesnej, którą charakteryzuje ogromny rozwój wszystkich dziedzin wiedzy, słowniki stają się wydawnictwem niezbędnym w życiu i pracy każdego kulturalnego człowieka. Słowniki różnego rodzaju znajdują się w księgozbiorze podręcznym każdej biblioteki. Różnorodność tego typu wydawnictw, zarówno pod względem poziomu jak i zawartości treściowej sprawia, że bibliotekarze, zwłaszcza ci, którzy pracują w czytelnicy, wypożyczalni i informacji naukowej powinni doskonale orientować się co do ich przeznaczenia. Służenie pomocą i radą uczniom szkół podstawowych, średnich, studentom a także studiującym zaocznie nauczycielom wymaga gruntownej znajomości rodzajów, zawartości oraz użyteczności słowników.

Słownik, zgodnie z definicją zawartą w „Encyklopedii wiedzy o książce”, to:

„Zbiór wyrazów danego języka lub pewnej kategorii, uszeregowanych w układzie alfabetycznym lub rzeczowym, z wyjaśnieniem znaczeń w tym samym lub innym języku. W większych słownikach podane są zwykle liczne dodatkowe informacje, jak wymowa, etymologia, cytaty ilustrujące użycie, synonimy itd. Istnieją słowniki filologiczne (tj. jednego języka), językowe, np. łacińsko-polskie oraz specjalne, poświęcone określonym dziedzinom wiedzy, np. medycyny, muzyczny, techniczny itp.”¹⁾

Jak wynika z powyższego wyjaśnienia, charakterystyczną cechą słowników jest układ alfabetyczny, związek z zasobami leksykalnymi

¹⁾ „Encyklopedia wiedzy o książce” s. 2179

lub dziedziną wiedzy. Słowniki spełniają doniosłą rolę w procesie kształcenia i doksztalcania się, dlatego najwdzięczniejszymi ich odbiorcami są uczniowie, studenci, kształcący się ludzie dorośli.

„Słownik to cierpliwy i niestrudzony doradca, towarzysz kształcenia się i kulturalnego życia, kulturalnego obcowania z jakimkolwiek językiem obcym i bodaj w większym stopniu własnym, z literaturą piękną i naukową” — stwierdza St. Urbańczyk¹⁾.

W czasach nam współczesnych słowniki ukazują się w dużych nakładach, np. „Słownik wyrazów obcych PWN” ukazał się w ilości 150 000 egzemplarzy, „Słownik wiedzy obywatelskiej” w 100 000 egzemplarzy. Mniejsze nakłady mają słowniki językowe lub specjalistyczne.²⁾ Trudno sobie obecnie wyobrazić sytuację, o której pisze Z. Jakubowska w artykule pt. „Słowniki na lekcjach języka polskiego”³⁾, że w pierwszych latach po wojnie „analiza odbitych w podręczniku kilkunastu haseł słownikowych musiała niekiedy zastąpić uczniom bezpośrednie przyjrzenie się słownikom. Niektórzy poloniści, zwłaszcza w dużych miastach — prowadzili uczniów jednorazowo do biblioteki publicznej; czasem na przykładzie dwóch lub trzech słowników, bądź encyklopedii przyniesionych przez nauczyciela z domu czy biblioteki szkolnej, uczniowie oglądali słowniki, odczytywali kilka haseł, wyjaśniali potrzebę i sposób korzystania z różnego typu słowników.” Obfitość słowników związana jest ściśle z poziomem kulturalnym danego narodu, uzależniona od jego stosunków z zagranicą a także od zamożności. W dziejach kultury polskiej słowniki są jednym z najstarszych wydawnictw, bowiem zaczęły się ukazywać niebawem po wynalezieniu druku. Pierwszy słownik w Polsce ukazał się w roku 1526. Został on opracowany przez Słazaka, Franciszka Mymera (rodem z Lwówka). Był to słownik łacińsko-polski. Do najwcześniejszych należy też słownik łacińsko-włosko-niemiecko-polski (1532), który jest świadectwem wysokiego poziomu kulturalnego rozwoju Polski w wieku XVI. W obiegu znajdowały się też i inne słowniki zagraniczne, co również ten fakt potwierdza.

Słowniki staropolskie różniły się znacznie od współczesnych, bowiem zawierały najczęściej układ rzeczowy (np. części: „O Bodze”, „O rzeczach niebieskich”, „O czasiech” itp.), podczas gdy obecnie przeważa układ alfabetyczny. Najcenniejszymi słownikami, które ukazały się w Polsce i stanowią bogatą skarbnicę zasobów leksykalnych języka polskiego na przestrzeni wieków, są:

- LEXIKON LATINOPOLONICUM... J. Mączyńskiego (1564)
- SŁOWNIK POLSKO-ŁACIŃSKI I ŁACIŃSKO-POLSKI
G. Knapskiego (1638),
- SŁOWNIK JEZYKA POLSKIEGO W 6 TOMACH B. L. Lindego (1807—1814),
- SŁOWNIK DOKŁADNY JEZYKA POLSKIEGO I NIEMIECKIEGO... przez J. S. Bandtkiego (1807),

¹⁾ St. Urbańczyk — „Słowniki ich rodzaje i użyteczność” s. 3

²⁾ Np. Grzebieńowski T.: „Ilustrowany słownik angielsko-polski, polsko-angielski” nakład 30 000 egz.

„Słownik staropolskich nazw osobowych” pod red. W. Taszyckiego nakład 960 egz.

³⁾ J. Jakubowska: „Słowniki na lekcjach języka polskiego” POLONISTYKA R. 1963 nr 4 s. 23

DOKŁADNY SŁOWNIK POLSKO-NIEMIECKI... K. C. Mrongowiusa,
SŁOWNIK GWAR POLSKICH J. Karłowicza (1901—1911),
SŁOWNIK JEZYKA POLSKIEGO pod red. J. Karłowicza,
A. Kryńskiego, W. Niedźwieckiego czyli tzw. SŁOWNIK WARSZAWSKI T. I—VIII (1900—1927).
SŁOWNIK SYNONIMÓW POLSKICH. Opr. A. Krasieński (1885).

Wymienione wyżej słowniki dotyczą zasobów leksykalnych języka polskiego. Oprócz nich już w wieku XVI powstawały słowniki specjalistyczne, dotyczące słownictwa i pojęć z różnych dziedzin wiedzy. Pierwszym wśród nich był słownik Jana Stanki, Ślązaka, który zawierał imponującą liczbę nazw roślin (523) i zwierząt (219), podczas gdy inne bogate słowniki europejskie ograniczały się do mniejszej ilości.

Obecnie doniosłą rolę w procesie kształcenia i samokształcenia spełniają słowniki encyklopedyczne, specjalistyczne, których zadaniem jest objaśnianie pojęć z różnych dyscyplin wiedzy (Mały słownik pedagogiki pracy. Red. T. Nowacki, Z. Wiatrowski, W-wa 1977 Instytut Kształcenia Zawodowego). Ze względu na bardzo duży wachlarz słowników różnego typu w niniejszym omówieniu ograniczymy się do przedstawienia słowników przydatnych w pracy nauczycielowi polonistce, studentom filologii polskiej, uczniom w szkole średniej oraz podstawowej w zdobywaniu wiadomości z przedmiotu język polski.

Bibliotekarze pracujący bezpośrednio z czytelnikami wielokrotnie mają okazję obserwować nieporadność uczniów i studentów w docieraniu do informacji zawartych w słownikach różnego rodzaju. Taka sytuacja nakłada na bibliotekarza obowiązek dokładnej znajomości tego typu wydawnictw. Należy zaznaczyć, że program języka polskiego podkreśla dobitnie szczególną wagę pracy ze słownikami na lekcjach języka polskiego, poświęcając temu zagadnieniu wiele miejsca. „Uwagi o realizacji programu” bardzo silnie akcentują zadania nauczyciela języka polskiego w zakresie stosowania słowników na lekcjach:

„Ważnym zadaniem szkoły jest wdrożyć uczniów do posługiwania się słownikami i encyklopediami. Trzeba sobie jednak zdawać sprawę, że praca ze słownikami jest dla ucznia trudna a warunkiem sprawnego korzystania ze słowników i encyklopedii jest posiadanie określonej wiedzy gramatycznej i leksykograficznej. Praca z tymi pomocami powinna odbywać się z uwzględnieniem trudności — najpierw jako praca pod kierunkiem nauczyciela, a dopiero potem w klasach VII—VIII można wymagać samodzielnego korzystania z różnego typu słowników.”¹⁾

Pomocnikiem i sprzymierzeńcem nauczyciela w realizowaniu tych zadań jest bibliotekarz gruntownie znający księgozbiór podręczny swojej biblioteki. Pomoc bibliotekarza powinna mieć taki charakter, aby zachęcała ucznia do dalszego samodzielnego sięgania po te wydawnictwa, aby nie dopuszczała od niepowodzeń w poszukiwaniu

¹⁾ „Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej. Język polski — klasy V—VIII” W-wa 1971

materiału i w rezultacie do zniechęcenia. Potrzebę zaznajomienia ucznia z różnymi słownikami już na poziomie szkoły podstawowej podkreśla M. Jaworski w artykule: „Słowniki w szkole”¹⁾, oraz J. Kobylińska i A. Dyduchowa w publikacji: „Słowniki w nauczaniu języka polskiego”.

„Jest rzeczą oczywistą, że praca ze słownikiem w szkole nie może się rozpoczynać dopiero na poziomie licealnym. W szkole średniej ma to już być raczej poszerzenie i pogłębienie wiedzy, zdobytej przez młodzież w szkole podstawowej”.²⁾

Od ucznia szkoły średniej wymaga się już orientacji

„... w bogactwie słowników i ich charakterystycznej funkcji. Powinien nauczyć się szukać w słownikach nie tylko o prostym układzie alfabetycznym, ale i w układzie odmiennym, gniazdowym, np. w układzie „Słownika wyrazów bliskoznacznych”. Połoniście powinno zależeć, aby uczeń sięgał coraz częściej samodzielnie i z własnej inicjatywy po słowniki specjalne dla wyjaśnienia nieznanego mu pojęć”.³⁾

Niestety, praca bibliotekarza z czytelnikiem, zarówno w oddziale informacji naukowej jak i w czytelniku, często wykazuje jak znacznie różni się rzeczywistość od wyżej postulowanego stanu. Słowniki współczesne, dwudziestowieczne, przydatne w zdobywaniu wiedzy z zakresu filologii polskiej na różnym poziomie możemy podzielić na:⁴⁾ SŁOWNIKI JĘZYKA POLSKIEGO prezentujące zasób słownictwa polskiego w różnych okresach. Do najbogatszych, zawierających leksykę od połowy XVIII w., uwzględniających częściowo słownictwo gwarowe, naukowe i techniczne należy „Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego w jedenastu tomach (W-wa 1958—1969). Na materiale zawartym w powyższym słowniku został oparty jednotomowy „Mały słownik języka polskiego” pod red. S. Skorupki, Z. Lempickiej i H. Auderskiej (W-wa 1969). Publikacja ta jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców. Najobszerniejszym z najnowszych słowników tego typu jest „Słownik języka polskiego” pod red. M. Szymczaka (trzytomowy), którego tom pierwszy ukazał się ostatnio na półkach księgarskich. Wydawnictwo to zawierać będzie słownictwo, które stanowi dziedzictwo przeszłości jak również to, które ukształtowało się w okresie istnienia Polski Ludowej i jest ściśle związane z jej rozwojem społeczno-kulturalnym oraz gospodarczo-politycznym. Słownik uwzględni także nowe słownictwo specjalistyczne, znane szerszemu ogółowi, w tym również najnowsze, związane z ustalaniem się i wchodzeniem do codziennego obiegu terminów z nowo powstających i szczególnie intensywnie rozwijających się gałęzi wiedzy. Znalazło to swój wyraz zarówno w zamieszczeniu nowych wyrazów jak i weryfikowaniu treści definicji wyrazów uwzględnianych, w dotychczasowych źródłach słownikowych tego typu, zwłaszcza w obrębie dynamicznie rozwijających się nauk przyrodniczych. Opracowanie hasel w słowniku jest oparte na metodzie leksykograficznej wypracowanej w toku prac

1) M. Jaworski: „Słowniki w szkole”, NOWA SZKOŁA R. 1970 nr 1

2) Kobylińska J., Dyduchowa A.: „Słowniki w nauczaniu języka polskiego”, s. 5

3) Z. Jakubowska: „Słowniki na lekcjach języka polskiego” POLONISTYKA R. 1963 nr 4 s. 23

4) podział słowników zastosowano wg: K. Handke, E. Rzetelska-Feleszko — „Przewodnik po językoznawstwie polskim” s. 173—186

nad słownikami, uwzględniającej cały dorobek polskiej myśli leksykograficznej.¹⁾

Słowniki tego rodzaju ukazują bogactwo języka. Nie zawierają one oczywiście rejestru wszystkich wyrazów używanych na polskim obszarze językowym lecz są wyborem, dokonanym według głęboko przemyślanych kryteriów. Słowniki te rozstrzygają wątpliwości odbiorcy z zakresu semantyki wyrazów, poprawności gramatycznej, pochodzenia.

„Definicje haseł mają charakter słownikowy, a nie encyklopedyczny, to znaczy, że ich zasadniczym celem jest wyjaśnianie znaczenia, ewentualnie znaczeń hasła ... co jednak nie obejmuje podawania o desygnacie informacji historycznej lub technicznej”.²⁾

Liczne cytaty, wybrane w większości z dzieł klasyki polskiej pozwalają na wyodrębnienie znaczenia wyrazów w różnych kontekstach. Bardzo cenną pomocą dla nauczyciela, studenta i ucznia szkoły średniej w obcowaniu z tekstami staropolskimi są słowniki objaśniające leksykę polską minionych stuleci. W tego rodzaju słownikach szukamy znaczenia wyrazów nie stosowanych we współczesnej polszczyźnie.

Jednym z najpopularniejszych, przeznaczonym dla szerokiego kręgu odbiorców jest „Podręczny słownik dawnej polszczyzny” S. Reczka (1968), który obejmuje wybrany materiał słowny od XIII do XVIII wieku. Charakterystyczną cechą tego słownika jest podział na część staropolską i nowopolską oraz na część nowopolsko-staropolską. Poszukując odpowiednich wyrazów możemy więc wyjść od słownictwa współczesnego lub od słownictwa staropolskiego.

Po drugiej wojnie światowej objęto badaniami historię języka polskiego w różnych epokach historycznych. W wyniku tego procesu powstały słowniki prezentujące leksykę ważniejszych okresów polszczyzny.

Szeroki, monumentalny charakter ma ukazujący się od 1953 roku „Słownik staropolski”³⁾ obejmujący język okresu najstarszego po rok 1500. Słownik ten opracowuje Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie pod red. S. Urbańczyka.

„Dzieło ma ogromne znaczenie dla historii języka. Materiał opracowano w sposób naukowy, hasła ilustrowane są przykładami ze źródeł, potwierdzającymi wszystkie odcienie znaczeniowe i formy gramatyczne wyrazu. Duży zakres wykorzystywanych źródeł umożliwi w przyszłości także badania terminologii specjalistycznej z niektórych dziedzin”.⁴⁾

Słownictwo późniejszych okresów przedstawiają słowniki: „Słownik polszczyzny XVI w.”⁵⁾ przygotowany przez cztery pracownice leksykograficzne w Polsce. Całość słownika oblicza się na dwadzieścia tomów. Publikacja ta ukazuje się nakładem Ossolineum od roku 1966, w roku 1978 wyszedł z druku tom XI. Słownik ten jest bogatą skarbnicą renesansowej polszczyzny, świadectwem wysokiej

¹⁾ Por. Słownik języka polskiego. Red. M. Szymczak. T. I a—k, Przedmowa.

²⁾ „Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego, T. I s. 11

³⁾ „Słownik staropolski”. Red. nac. S. Urbańczyk, Wrocław, T. I 1953... T. VII z. z 1978

⁴⁾ K. Handke, E. Feleszko: Op. cit. s. 176

⁵⁾ „Słownik polszczyzny XVI w.”. Red. S. Bąk i in., Wrocław, T. I 1966... T. XI 1978.

kultury narodu przejawiającej się w różnorodnym słownictwie, bogatej terminologii z różnych dziedzin wiedzy, mnogością wyrazów o odmiennym znaczeniu uczuciowym. Słownik ten nie obejmuje nazw osobowych. Jest przeznaczony dla specjalistów, posiadających odpowiednie przygotowanie z zakresu językoznawstwa, studentów filologii polskiej oraz badaczy kultury szesnastowiecznej Polski.

Słownictwa XVII wieku dotyczy „Słownik języka Jana Chryzostoma Paska” pod red. H. Konecznej i W. Doroszewskiego. (Wrocław 1965—1973). Kontynuowane są także prace badawcze nad słownictwem polskim XVII i pierwszej połowy XVIII w. w Zakładzie Językoznawstwa PAN w Warszawie. Słownictwo od połowy XVIII wieku zawiera omówiony wyżej „Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego.

Niezmiernie ważną rolę w procesie zapoznawania się z pochodzeniem wyrazów i ich historią odgrywają SŁOWNIKI ETYMOLOGICZNE, które w oparciu o gramatykę porównawczą, fonotekę, znajomość kultury narodu i zjawisk etnicznych objaśniają wyrazy.

„Etymologia jest bardzo ważną, a trudną dziedziną językoznawstwa, która zresztą dotychczas nie dopracowała się teoretycznie uzasadnionej w stopniu naukowo zadowalającym metody badań i uogólnień. Jej zadaniem jest ustalić pochodzenie wyrazu, czas i sposób powstania, podać uzasadnienie jego pierwotnej budowy zgłoskowej, słotwórczej i najstarszego znaczenia oraz wskazać kolejne zmiany znaczeniowe, objaśnione różnymi czynnikami, które kształtowały historyczny byt danej społeczności językowej.”¹⁾

Język polski posiada dwa słowniki tego typu

„Słownik etymologiczny języka polskiego” A. Brücknera w dwu tomach (1970) oraz bardzo obszerny, ukazujący się w kontynuacji „Słownik etymologiczny języka polskiego” F. Sławskiego.

„Zadaniem (tego słownika) jest dać pełny przegląd podstawowych wyrazów ogólnosłowiańskich znanych dzisiejszej polszczyźnie literackiej. Autor stara się również — o ile istnieją odpowiednie dane — podawać informacje na temat geografii wyrazów.”²⁾

Słowniki etymologiczne są niezbędne przy ustalaniu pochodzenia wyrazów, ich pierwotnego znaczenia i formy.

SŁOWNIKI ORTOGRAFICZNE I POPRAWNOŚCIOWE stanowią dość licznie reprezentowaną grupę słowników. Najczęściej stosowane i najbardziej znane są słowniki ortograficzne, które rozstrzygają wątpliwości na temat poprawnej pisowni. Ponieważ ostatnie zmiany w pisowni polskiej zostały ogłoszone przez Komitet Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk w roku 1956, należy więc posługiwać się wydawnictwami z lat późniejszych. Do użytku szkolnego zatwierdzono: „Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym” S. Jodłowskiego i W. Taszyckiego, znane także w mniejszym formacie jako: „Słownik ortograficzny z zasadami pisowni (dla ucznia szkoły podstawowej)”. Najnowszym i najobszerniejszym słownikiem tego typu jest „Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji”. Red. M. Szym-

¹⁾ A. Brückner: „Słownik etymologiczny języka polskiego” s. v

²⁾ K. Handke, E. Rzetelska-Feleszko: „Przewodnik po językoznawstwie polskim” s. 178

czak, W-wa 1977 PWN. W części pierwszej słownika podano zasady pisowni i interpunkcji polskiej, wyjaśnienie przepisów ortograficznych oraz liczne przykłady. Część słownikowa zawiera ponad 100 000 haseł, wśród których znajdują się także nazwiska i nazwy geograficzne polskie, obce, skrótowce, skróty, popularne regionalizmy.

Wśród słowników poprawnościowych do najpopularniejszych należy „Słownik poprawnej polszczyzny PWN” pod red. W. Doroszewskiego i H. Kurkowskiej (1975). Słownik ten pomaga w poszukiwaniu poprawnych znaczeń wyrazów, zastosowania ich w odpowiednim kontekście oraz informacje o pisowni, wymowie, odmianie, budowie słowotwórczej wyrazów i związków frazeologicznych.

Powszechnie znany i stosowany jest również S. Szobera „Słownik ortoeopieczny” (1937), wznawiany kilkakrotnie, uzupełniany, dostosowywany do zmian w pisowni, noszący od roku 1948 tytuł: „Słownik poprawnej polszczyzny”.¹⁾ Zgodnie z zaleceniem programu nauczania słownik ten powinno się wprowadzić w klasie VIII i wymagać od uczniów umiejętności posługiwania się nim.

SŁOWNIKI FRAZEOLOGICZNE I SYNONIMICZNE posiadają także charakter poprawnościowy i służą szerokim kręgom odbiorców. Zgodnie z programem nauczania powinny być wprowadzane na lekcjach języka polskiego już od klasy VI szkoły podstawowej. Ważną rolę w kształceniu i rozwijaniu słownika ucznia oraz doskonaleniu jego wypowiedzi stylistycznych mają słowniki: „Słownik wyrazów bliskoznacznych” pod red. S. Skorupki (1971) oraz tegoż autora dwutomowy „Słownik frazeologiczny języka polskiego”. Pierwszy z nich składa się z dwu części: alfabetycznej, ułożonej według haseł oraz drugiej, zawierającej indeks wszystkich omówionych wyrazów. Słownik ten:

„Pomaga wyszukać najtrafniejsze określenie, najwłaściwszy zwrot wtedy, kiedy pragniemy zastąpić wyrazy często używane ich rzadziej stosowanymi odpowiednikami znaczeniowymi lub kiedy do odpowiednich celów szukamy wyrazu dokładniej oddającego treści które chcemy wyrazić”.²⁾

Uwrażliwienie ucznia szkoły podstawowej i średniej na zabarwienie uczuciowe wyrazu, rozróżnianie i stosowanie wyrazów o znaczeniu pokrewnym i przeciwstawnym leży w zadaniach nauczyciela. Bibliotekarz staje się doradcą ucznia, zaznajamia ucznia ze słownikami, wskazuje na użyteczność ich w rozwiązywaniu trudności natury gramatycznej i stylistycznej. Należy pamiętać o tym, że wydawnictwa słownikowe są przeważnie drogie i nie każdy uczeń trafi do nich w środowisku domowym. Fakt ten zwiększa odpowiedzialność bibliotekarza i jego współdziałanie w procesie dydaktycznym szkoły.

Nowym ciekawym wydawnictwem, pierwszym w dziejach leksykografii polskiej jest „Słownik wymowy polskiej PWN” pod red. M. Karasia i M. Madejowej (1977). Należy on także do grupy słowników poprawnościowych. Uwzględnia on różne rodzaje wymowy: starą, nowszą, staranną, potoczną, szybką, wolną, poprawną, niepoprawną. W słowniku zastosowano międzynarodową pisownię fonetyczną oraz omówniono specyficzne dla języka polskiego zjawiska fonetyczne.

¹⁾ Wyd. 2 „Słownik poprawnej polszczyzny” W-wa 1948... Wyd. 6: 1968 r.
²⁾ J. Kobylińska, A. Dyduchowa: „Słowniki w nauczaniu języka polskiego”

Wydawnictwo to zawiera ponad 36 000 haseł, jest więc obszernym wyborem współczesnej leksyki polskiej.

SŁOWNIKI GWAROWE I REGIONALNE są skarbnicą polskiego słownictwa gwarowego. Jedyne, najobszerniejszym słownikiem gwarowym, ujmującym leksykę z całego obszaru Polski jest „Słownik gwar polskich” J. Karłowicza (1900—1911), który jakkolwiek posiada poważne braki¹⁾ jest dotąd bogatym i niezastąpionym źródłem w badaniach dialektologicznych. Monumentalnym, wielotomowym dziełem, które obejmuje ludowe słownictwo XIX i XX wieku całej Polski jest „Słownik gwar polskich” powstający w Zakładzie Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie. Zeszty próbny tego słownika, który wywołał liczne dyskusje i artykuły, ukazał się nakładem OSSOLINEUM pt.: „Słownik gwar polskich. Zeszyt próbny”. Oprac. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładów Językoznawstwa PAN w Krakowie. Red. M. Karaś, Wrocław 1964. W roku 1977 opublikowano źródła do całości „Słownika gwar polskich”²⁾ „Słownik...” ma doniosłe znaczenie dla kultury polskiej, dla potrzeb naukowców zajmujących się dialektologią, leksykologią, historią języka polskiego, etnografią. Będzie on największym zbiorem wyrazów polskich, nieznanych w języku literackim, przedstawi zjawiska fonetyczne i formy słotwórcze, charakterystyczne dla określonych gwar, bogactwo synonimów, geograficzny zasięg wyrazów. Dzieło to będzie miało również ważne znaczenie w badaniach ruchów migracyjnych ludności i wzajemnych wpływów międzynarodowych w zakresie języka. Hasła słownika składają się będą z informacji o formie i znaczeniu wyrazu, przykładów jego językowego użycia oraz notki o geograficznym zasięgu występowania.³⁾ Słownik będzie ukazywał się w zeszytach od roku 1979.

Cennymi wydawnictwami z zakresu dialektologii są także słowniki poszczególnych gwar i dialektów, przeznaczone dla językoznawców, studentów specjalizujących się w zakresie dialektologii, a także hobbystów-miłośników i znawców gwar polskich. Przykładowo można tutaj wymienić:

„Słownik gwary Domaniewka w powiecie łęczyckim Cz. 1—8” M. Szymczaka, Wrocław 1962—1975; „Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. T. I—VI” B. Sychty, Wrocław 1967—1973. Supplement 1976; „Słownik gwarowy Śląska” S. Bąka, S. Rosponda Opole 1962; „Słownik gwary warszawskiej XIX w.” B. Wiczorkiewicza Warszawa 1966. Mniejszy zasób słownictwa zawierają publikacje, obejmujące leksykę poszczególnych grup zawodowych i społecznych, np.: Polski słownik pijacki i antologia bachiczna” J. Tuwima W-wa 1935; „Słownik mowy łódzkiej” H. Ułaszyna Łódź 1951

Dla kręgu specjalistów przeznaczone są SŁOWNIKI ONOMASTYCZNE dotyczące nazewnictwa polskiego: nazw geograficznych, nazw osobowych itp. Do bardzo cennych, rejestrujących nazwy z całego obszaru Polski przedrobiorowej należy „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” T. I—XV (W-wa 1880—1902). Dzieło to, bardzo cenne dla kultury polskiej, pomocne naukowcom z różnych dyscyplin nauk historycznych i geo-

1) Ocenę słownika przeprowadził prof. K. Nitsch (K. Nitsch: „Wybór prac polonistycznych” I—IV, Wrocław 1954—1958, s. 195—225)

2) „Słownik gwar polskich. Źródła”. Red. M. Karaś, Wrocław 1978 Ossolineum

3) Por. ulotka wydana przez Ossolineum dot. „Słownika gwar polskich”

graficznych, bogate źródło dla językoznawców, ukazało się w postaci reprintu w latach 1976—1977. Obszernym słownikiem onomastycznym, dotyczącym nazw osobowych jest „Słownik staropolskich nazw osobowych” pod red. W. Taszyckiego, ukazujący się od roku 1965. oraz „Słownik nazwisk śląskich” S. Rosponda wydawany od 1967 r. Badanie nazewnictwa jest dziedziną stosunkowo nową, która rozwinęła się właściwie w wieku XX, dzięki prof. W. Taszykiemu. Badanie nazw geograficznych i nazw osobowych jest niezmiernie ważne przy ustalaniu etnogenezy Słowian, przy badaniu wpływów językowych, opracowywaniu i klasyfikacji imion i nazwisk.

Odmianą rolę spełniają SŁOWNIKI WYRAZÓW OBCYCH, które podają znaczenie wyrazów zapożyczonych z języków obcych. Obejmują one słownictwo w wyborze, uwzględniając zarówno wyrazy potocznie używane, terminologię naukową oraz słownictwo zawodowe, środowiskowe. Ograniczają się zwykle do słownictwa współczesnego najczęściej używanego, podając obszernie, czasem wykraczające poza ramy ujęcia ściśle leksykograficznego a zbliżające się do encyklopedycznego, wyjaśnienie. Bez tego typu słowników nie można sobie wyobrazić korzystania z literatury popularnonaukowej i naukowej przez ucznia i studenta. Współczesna młodzież posiada znikomą znajomość języka łacińskiego, z którego tak duży procent wyrazów wszedł do zasobu leksykalnego języka polskiego. Nawet wyrazy zapożyczone z języków takich jak np. angielski czy francuski także często posiadają rdzeń wspólny z wyrazem łacińskim. Należy pamiętać też o fakcie, że młodzież, zwłaszcza w starszych klasach szkoły podstawowej, wykazuje tendencje do nadmiernego używania wyrazów obcego pochodzenia, gdyż w mniemaniu uczniów jest to dowód dojrzałości intelektualnej. Słowniki pomagają używać wyrazów obcych w sposób prawidłowy, we właściwym kontekście oraz z dobrym akcentem. Jest to bardzo ważne, gdyż niewłaściwe stosowanie wyrazów obcych w młodości staje się niejednokrotnie nawykiem, którego trudno pozbyć się w wieku dojrzałym.

Współczesny czytelnik ma do dyspozycji kilka najczęściej używanych, bardzo dobrze opracowanych słowników wyrazów obcych. Do najpopularniejszych należy:

„Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych” W. Kopalińskiego (W-wa 1970); „Słownik wyrazów obcych PWN” pod red. J. Tokarskiego (W-wa 1971). Dla ucznia szkoły podstawowej opracowano słownik „Wyrazy trudne, ważne i ciekawe. Leksykon dla dzieci i młodzieży” (W-wa 1977). Wydawnictwo to zawiera w większości wyrazy obcego pochodzenia, objaśnia jednak i wyrazy rodzime, których sens nie jest zrozumiały dla młodego odbiorcy. Publikacja ma charakter pośredni między słownikiem a encyklopedią, wyjaśnienia i dobór słownictwa dostosowano do poziomu umysłowego młodzieży.

Przedstawione wyżej słowniki to tylko wydawnictwa najbardziej reprezentatywne i znane, znajdujące się w księgozbiorach podręcznych bibliotek szkół wyższych, pedagogicznych, publicznych. Wiele z nich, szczególnie te, których stosowanie zaleca program nauczania, są dostępne we wszystkich bibliotekach szkolnych. Oprócz omówionych wyżej słowników niezmiernie użyteczne w pracy nauczyciela, studenta i ucznia są wydawnictwa, które posiadają wprawdzie w tytule wyraz „słownik”, mają jednak charakter encyklopedyczny. Dotyczą one wybranej dziedziny wiedzy. np. teorii literatu-

ry¹⁾, literatury poszczególnych okresów²⁾ lub twórczości literackiej pisarzy różnych krajów i epok.³⁾ Przedstawienie tych licznych i bardzo ciekawych wydawnictw przekracza jednak ramy niniejszego omówienia.

Podsumowując uwagi na temat wykorzystywania słowników w nauczaniu i uczeniu się języka polskiego należy podkreślić raz jeszcze, że nawyk korzystania z tego typu wydawnictw kształtuje się właśnie w bibliotece szkolnej, pedagogicznej, publicznej. W tych placówkach bibliotekarz winien być cierpliwym obserwatorem potrzeb młodzieży, doradcą i życzliwym pedagogiem, któremu kontakt z czytelnikiem ułatwia brak bariery jaka jednak zawsze istnieje między uczniem a nauczycielem, spowodowanej obawą przez utrzymaniem złego stopnia. Jest to moment bardzo ważny, którego nie powinien lekceważyć żaden bibliotekarz współpracujący z młodzieżą.

W czytelniach naukowych, gdzie spotykamy już odbiorcę o sprecyzowanych żądaniach i zainteresowaniach bibliotekarz musi wykazać się wnikliwą znajomością wydawnictw, ich zawartości, układu i przeznaczenia. Ważne jest także przyswojenie sobie nazw „obiegowych” wydawnictw, używanych najczęściej przez nauczycieli akademickich, nauczycieli szkół średnich i studentów. Rzadko bowiem podaje się pełną nazwę wydawnictwa, prosząc natomiast o „Brücknera”, „Doroszewskiego” czy „Słownik Warszawski”. Bibliotekarz nie może wykazać w takim wypadku ignorancji, gdyż to podważa zaufanie jego czytelników i przyczynia się do kształtowania krzywdzących opinii na temat wiedzy bibliotekarzy w ogóle. Ponieważ młody pracownik, posiadający bibliotekarskie studia pomaturalne trafia często do czytelni lub wypożyczalni, należy kierować pracą samokształceniową tych młodych adeptów zawodu, tłumaczyć w jakiś sposób powinni uzupełniać teoretyczną wiedzę zdobytą na studiach, poznawać księgozbiór podręczny biblioteki. Tylko gruntowna wiedza i znajomość warsztatu pracy zapewni dobrą pracę z czytelnikiem oraz przyczyni się do zrozumienia rangi zawodu bibliotekarza w społeczeństwie.

¹⁾ „Słownik terminów literackich”. Red. J. Sławińskiego Wrocław 1976

²⁾ „Słownik literatury polskiego oświecenia”. Red. T. Kostkiewiczowa Wrocław 1977

³⁾ „Słownik współczesnych pisarzy polskich” T. 1—2. Seria II. Opr. W-wa 1978
„Mały słownik pisarzy świata” W-wa 1972

Bibliografia:

1. Brückner A.: Słownik etymologiczny języka polskiego. W-wa 1970
2. Handke K., Rzetelska-Feleszko E.: Przewodnik po językoznawstwie polskim, Wrocław 1977
3. Jodkowski S., Taszycki W.: Słownik ortograficzny i prawałta pisowni polskiej, Wrocław 1971
4. Karłowicz J.: Słownik gwar polskich. T. I—VI, Kraków 1900—1911
5. Kobylińska J., Dyduchowa A.: Słownik w nauczaniu języka polskiego, W-wa 1973
6. Kopaliński W.: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, W-wa 1970
7. Mały słownik języka polskiego. Red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Lempicka, W-wa 1969
8. Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej. Język polski klasy V—VIII, W-wa 1971

9. Reczek S.: Podręczny słownik dawnej polszczyzny, W-wa 1968
10. Rospond S.: Słownik nazwisk śląskich, Cz. 1, 2, W-wa 1967—1973
11. Słownik języka Jana Chryzostoma Paska. Red. H. Koneczna, W. Doroszewski. T. I—II, Wrocław 1965—1973
12. Słownik języka polskiego. T. I—XI. Red. W. Doroszewski, W-wa 1958—1969
13. Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji. Red. M. Szymczak, W-wa 1977
14. Słownik polszczyzny PWN. Red. W. Doroszewski, H. Kurkowska, W-wa 1975
15. Słownik polszczyzny XVI w. Red. S. Bąk i in., Wrocław T. I 1966... T. XI 1978
16. Słownik staropolski. Red. nac. S. Urbańczyk, Wrocław T. I 1953... T. VIII 1978
17. Słownik staropolskich nazw osobowych. Red. W. Taszycki, Wrocław T. I 1963... T. V 1978
18. Słownik wymowy polskiej PWN. Red. M. Karaś, M. Madejowa, W-wa 1977
19. Słownik wyrazów bliskoznacznych. Red. S. Skorupka, W-wa 1971
20. Słownik wyrazów obcych PWN. Red. J. Tokarski, W-wa 1971
21. Sławski F.: Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków T. I 1952
22. Skorupka S.: Słownik frazeologiczny języka polskiego. T. I—II, W-wa 1967—1969
23. Szober S.: Słownik poprawnej polszczyzny, W-wa 1968
24. Urbańczyk S.: Słowniki, ich rodzaje i użyteczność, Wrocław 1964
25. Wyrazy trudne, ważne i ciekawe. Leksykon dla dzieci i młodzieży, W-wa 1977

Artykuły:

1. Jakubowska: Słowniki na lekcjach języka polskiego. POLONISTYKA 1963 Nr 4
2. Jaworski M.: Słowniki w szkole. NOWA SZKOŁA 1970 Nr 1

Organizacja i zasób Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu

Archiwum, jak lakonicznie podają słowniki i encyklopedie, to instytucja powołana do gromadzenia, konserwacji oraz udostępniania zbiorów akt, dokumentów publicznych lub prywatnych, które utraciły wartość użytkową a zasługują na zachowanie. Dekret z 29.III.1951 r. o archiwach państwowych głosi, że „do zadań archiwów należy gromadzenie i scalanie materiałów archiwalnych, ich rejestracja, opracowywanie, przechowywanie i udostępnienie, nadzór nad archiwami zakładowymi oraz prace naukowo-badawcze i wydawnicze w zakresie archiwistyki i źródeł archiwalnych”.

Taką instytucją, która zajęła się scalaniem akt z terenu Śląska Opolskiego jest Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu powołane do życia na mocy zarządzenia nr 9 prezesa Rady Ministrów z 2.II. 1953 r. oraz Oddział w Brzegu i Ekspozytura w Nysie powstałe po reorganizacji w 1977 r. Działalność Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu poprzedziły istniejące wcześniej: Archiwum Miejskie (1948—1951) i Powiatowe Archiwum Państwowe (1951—1952). Realizując wytyczone dekretem zadania Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu i podległe mu archiwa terenowe przez ponad ćwierćwiecze swej działalności zgromadziły dość znaczną ilość akt. I tak stan archiwaliów na dzień 1.I.1979 r. Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu, Oddział w Brzegu, Ekspozytura w Nysie wynosił 1096 zespołów archiwalnych (zespół archiwalny to „organicznie powiązane ze sobą zarchiwalizowane materiały archiwalne wytworzone i zgromadzone w wyniku działalności urzędu lub osoby fizycznej” — patrz Polski Słownik Archiwalny W-wa 1974) tj. 216 049 jednostek archiwalnych tj. 3 483 mb akt. Samo Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu zainwentaryzowało 627 zespołów, tj. 106 537 j. a., tj. 1 550 mb akt. Oddział w Brzegu zainwentaryzował 267 zespołów, tj. 78 522 j. a., tj. 1 343 mb. akt, a Ekspozytura w Nysie 202 zespoły, tj. 31 000 j. a., tj. 590 mb. akt. Źródłem

skąd obecnie przejmują się akta do archiwów państwowych, są archiwa poszczególnych zakładów pracy. Na terenie województwa opolskiego szczególnym nadzorem państwowej służby archiwalnej objętych jest aktualnie 205 archiwów zakładowych i tylko z tych archiwów przejmują się do archiwów państwowych akta kategorii A — są to tzw. akta wieczyste. A należy wiedzieć, że akta zalicza się do kilku kategorii: A, B, BE, Bc. Akta B, BE, Bc podlegają zniszczeniu po upływie odpowiedniego czasu. W archiwach państwowych przechowuje się wyłącznie akta kat. A. Okres przechowywania akt kat. B określony jest cenzusem czasu, akta dotyczące spraw finansowych przechowuje się 5 lat, listy płac 12 lat, akta manipulacyjne 2 lata, korespondencję, pisma, karty drogowe 2 lata. Natomiast akta kat. BE, Bc przeznaczają się do ekspertyzy, co kilka lat są przeglądane i odpowiednio zaszerogowywane. Po opracowaniu akta udostępnia się użytkownikom. Korzystanie z materiałów archiwalnych obwarowane jest przepisami, które zawarte są w regulaminie opracowanym 18 maja 1977 r. dla Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu. Regulamin ten głosi m.in. kiedy udostępnia się materiały archiwalne, w takiej ilości, jakie prawa posiada użytkownik (np. ma prawo korzystać z inwentarzy, kartotek, spisów, skorowidzów i innych pomocy archiwalnych potrzebnych do pracy), co użytkownik powinien w tym celu wykonać i czego użytkownikowi nie wolno robić (np. zobowiązany jest pokryć wszelkie koszty związane ze sprowadzaniem archiwaliów lub mikrofilmów z innych archiwów, i ich zwrotem).

Strukturalnie Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu podzielone jest na trzy oddziały. Oddział I zajmuje się przechowywaniem i opracowywaniem akt wytworzonych do 1945 r. Oddział II zajmuje się rejestracją, gromadzeniem i opracowywaniem akt Polskiej Ludowej, tj. akt wytworzonych po 1945 r., na które składają się akta zlikwidowanych i aktualnie istniejących instytucji, przedsiębiorstw oraz Oddział III — oddział informacji naukowej i udostępniania materiałów archiwalnych. Tutaj użytkownik, jeśli nie obwarowane to jest zakazem, może skorzystać z materiałów własnych archiwum, jak również sprowadzonych poprzez wypożyczalnię międzyarchiwalną. Tutaj badacz może skorzystać z księgozbioru podręcznego bibliotecznego w liczbie 4 092 voluminy, w tym 157 starych druków, gdzie na uwagę zasługują: *Missale Wratislaviense*, b. m. 1506 r.; *Bab. Platinae cremonensis de optimo cive*, Libri duo... Nissa 1557; czy XVIII-wieczne edykty królewskie. Obok druków zawartych w księgozbiór podręczny pracowni zaopatrzone jest także w czasopisma z XIX i XX w. regionalne i ogólnokrajowe. Najczęściej udostępnianymi są: *Oppelner Zeitung*, *Archiv Mitteilungen*, czy czasopisma o tematyce historycznej, jak *Kwartalnik Historyczny*, *Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobólka”* i z ogólnokrajowych „*Polityka*”.

Jednak najważniejszą kategorią materiałów udostępnionych w pracowni naukowej WAP-u są akta. Do najbardziej poczytnych zaliczane są akta miast i cehów Śląska Opolskiego wytworzone do 1945 r. Wśród tej grupy dużą poczytnością cieszą się dokumenty pergaminowe dotyczące spraw majątkowych, przywilejów miejskich, nadania szlachectwa, uwolnienia z poddaństwa, fundacji czy zawarcia pokoju między miastami a książętami śląskimi. Na szczególną uwagę wśród nich zasługują: dokument pergaminowy z 6.VII.

1327 r., w którym „Bolesław II książę opolski nadaje miastu Opolu prawa miejskie według statutu miasta Srody Śląskiej”; dokument pergaminowy z 28.XII.1490 r., w którym „Jan II i Mikołaj II książęta na Śląsku, Opolu, Głogówku usprawiedliwiają się przed królem węgierskim Maciejem z podejrzenia, że w swoim księstwie utrzymują czeskich i polskich emigrantów na stratę i szkodę ikróla oraz dodatkowo ślubują za siebie, swych potomków i wasali niezłomną wierność i przywiązanie” (dokument opatrzony pieczęciami książąt), jak również dokument pergaminowy z 18.XII.1560 r., w którym „Ferdynand I cesarz niemiecki zezwala miastu Opolu na budowę łaźienki w miejscu, gdzie dawniej stała słodownia i stare stodoły miejskie, w zamian żąda na reparacje (na wyspie w Opolu) od miasta 130 000 sztuk cegieł w przeciągu trzech lat” — dokument opatrzony pieczęcią cesarską wiszącą na żółtym sznurku, w herbie podwójny orzeł habsburski. Akta miasta Opoła oprócz spraw ogólnopństwowych prowincji i rejencji, dotyczą m.in. wyborów do władz miejskich, sejmików miejskich, zawierają materiały do dziejów miasta, kościoła Św. Krzyża, klasztorów. Znaczne odbicie znajdują w zespole sprawy wojskowe związane z obroną miasta przez mieszczan, stacjonowaniem tu wojsk rosyjskich i francuskich w okresie wojen napoleońskich. Materiały policyjne dotyczące organizacji i stowarzyszeń, spraw sanitarnych, weterynarii, pożarów, powodzi, przestępczości i innych. Znajdują tu też odbicie materiały dotyczące przemysłu, szkolnictwa ewangelickiego, katolickiego i żydowskiego, życia kulturalnego (muzeum, teatr, biblioteki, drukarnie, organizowanie koncertów, wystaw i odczytów). Pozostałe materiały poruszają sprawy związane z opieką społeczną, zdrowiem, gospodarką komunalną, budownictwem i finansami. Z kolei akta miasta Grodkowa (1604—1944) zawierają dokumenty, które dotyczą kontraktów kupna i sprzedaży, przywilejów warzenia piwa oraz pożyczek udzielanych miastu przez mieszczan. Akta dotyczą spraw ogólnopństwowych i miejskich, tj. wyborów do rady miejskiej, zarządzania miastem, budownictwa, handlu, rzemiosła, przemysłu, organizacji policji i jej działalności, spraw kościoła katolickiego i ewangelickiego, szkolnictwa, opieki społecznej i służby zdrowia. Natomiast akta miasta Kluczborka (1522—1944) zawierają materiały dotyczące historii, ustroju, granic miasta, organizacji władz miejskich, kościoła obydwu wyznań, szkolnictwa i finansów miasta. Do ciekawych należą akta dotyczące emigrantów polskich, powstania listopadowego, rad ludowych i żołnierskich, po I wojnie światowej działalności partii politycznych (KPD i SPD) oraz obozu robotników polskich (1941—1942). Następnie na uwagę zasługuje zespół p.n. akta miasta Nysy (1256—1945). Zespół ten zawiera dokumenty pergaminowe dotyczące przeważnie spraw kościelno-majątkowych, przywilejów dla miasta i mieszczan, darowizn, zapisów testamentowych. Przykładem tego dokumentu pergaminowy z 12.IX.1302 r., wydany przez Henryka, biskupa wrocławskiego, który „nadaje mieszczanom nyskim stratnym w czasie ostatniego pożaru, z powodu którego spłonęły duże ilości sukna, prawo do wzniesienia w środku targowiska 24 kamiennych komór na wycinanie sukna, na własny koszt według tego samego prawa, jakie mają mieszczanie w Świdnicy” czy dokument pergaminowy z 18.III.1383 r., w którym „Wacław biskup wrocławski (książe legnicki) zatwierdza układ zawarty między rektorem

kościół parafialny w Świętowie Polskim Janem de Mogeliera mieszczaninem nyskim Marcinem Herdanim po odwołaniu się przez Herdaniego do papieża w sprawie wyroku jaki zapadł w sporze o tzw. *decimae minutae*." Obok dokumentów zespół ten zawiera akta dotyczące prawa miejskiego i krajowego, posiedzeń rady miejskiej i magistratu, spraw finansowych, budownictwa, handlu i rzemiosła, rolnictwa oraz leśnictwa. Ponadto dotyczy spraw kościelnych, szkolnych (biskupstwo, nyskie klasztory, kolegium jezuickie, seminarium, deputacje szkolne) i sądowych. Na uwagę zasługuje kronika miasta Nysy od 966 r.

Drugą grupą akt najbardziej poczytnych są akta administracji ogólnej. Do tej grupy zaliczone zostały m.in. takie zespoły, jak: starostwa powiatowe tzw. Landratsamty, wydziały powiatowe, urzędy gminne, księgi metrykalne i najbardziej cenny zespół Nadprezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu (Oberpräsidium der Provinz Oberschlesien in Oppeln) 1919—1937, 1941. Zespół ten zawiera materiały dotyczące organizacji prowincji, współpracy z innymi urzędami w kraju i za granicą, stosunku z Polskim Konsulatem Generalnym w Bytomiu (1922—1928), działalności organizacji polskich, problemów niemieckiej mniejszości narodowej na Górnym Śląsku i w Polsce, skarg Polaków (od 1933 r. skargi organizacji żydowskich), działalności organizacji i partii politycznych.

Następną grupę stanowią akta administracji specjalnej. Do nich zaliczone zostały m.in. następujące zespoły: Naczelne Dowództwo Wojsk Sprzymierzonych na Górnym Śląsku (1919—1922). Zawartość tego zespołu stanowią akta dotyczące operacji wojskowych aliantów zwłaszcza z okresu II i III powstania śląskiego, komplet wydawanego przez Komisję dziennika urzędowego „Journal Officielle de Haute Silesie”, raporty sytuacyjne o nastrojach, o „niebezpieczeństwie” komunistycznym na Górnym Śląsku, o sile niemieckich bojówek i pomocy otrzymanej z Niemiec. Drugim zespołem zasługującym na uwagę jest Dyrekcja Poczty Rzeszy w Opolu (Reichspostdirektion Oppeln) — 1921—1944. Akta zawierają dane dotyczące przekazania placówek i majątku poczty na Górnym Śląsku władzom polskim, sprawy Międzynarodowej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej w Opolu, układu gospodarczego z Polską, porozumienia w sprawie ruchu tranzytowego przez Kluczbork, spraw personalnych, budżetu itd. Obok tych wymienionych wcześniej grup nie sposób nie wspomnieć o aktach wymiaru sprawiedliwości, aktach instytucji gospodarczych, czy kulturalno-oświatowych. Wśród ostatnich akt wyróżnia się zespół „Carolinum” — państwowego Gimnazjum Męskiego w Nysie. Zawartość tego zespołu stanowią akta dotyczące spisów grona pedagogicznego, uczniów tej szkoły, programów nauczania, egzaminów maturalnych, biblioteki, archiwum, majątku ruchomego i nieruchomego szkoły. Swoistą grupę stanowią akta organizacji politycznych, społecznych i wyznaniowych Śląska Opolskiego, jak np. Związek Niemieckiego Wschodu, Podgrupa Górny Śląsk w Opolu (Bund Deutscher Osten-Untergruppe O/S Oppeln), który zawiera korespondencję z mężami zafnania w powiatach (kozielski, oleski, opolski, prudnicki i strzelecki) oraz materiałów dotyczących działalności bojowników polskich, zespołów śpiewaczych, bibliotek czy organizacji kursów języka polskiego. Nie wolno również zapomnieć o grupie bardzo cennej, jeszcze całkowicie nie opracowanej, jaką jest kartografia zabytkowa przynależąca do różnych zespołów akt. Są to

m.in. mapy plebiscytowe Górnego Śląska (1919—1921), plany miast Śląska Opolskiego i XVIII-wieczne mapy świata. Ten skrótowy przegląd zespołów akt wytworzonych do 1945 r. jest bogatą kopalnią informacji o historii Śląska Opolskiego. Każdy potencjalny badacz tego regionu znajdzie tutaj bardzo cenne i rzadkie materiały, przydatne do prac monograficznych, rozpraw, ogólnych opracowań naszego regionu, jego społeczeństwa na przestrzeni od XIII do XX wieku.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu gromadzi także jak wcześniej podano, akta wytworzone po 1945 r. tzw. akta Polski Ludowej. Stanowią one również bardzo cenną grupę zespołów, których zawartość dotycząca rodzenia się władzy ludowej, powstawania administracji ogólnej, administracji specjalnej, instytucji gospodarczych, finansowych, oświatowych, kulturalnych, społecznych i zawodowych na Śląsku Opolskim w pierwszych latach po wyzwoleniu aż do chwili obecnej, zasługuje na uwagę. Wśród akt administracji ogólnej dużym zainteresowaniem wielu użytkowników cieszą się takie zespoły, jak: Sztab Organizacyjny Grupy Operacyjnej Śląsk Opolski (1945r.), starostwa powiatowe, wydziały powiatowe, powiatowe rady narodowe, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu (1950—1965) i wszystkie prezydia powiatowych, miejskich i gromadzkich rad narodowych z terenu województwa opolskiego. Pierwszy zespół p.n. Sztab Organizacyjny Grupy Operacyjnej Śląsk Opolski zawiera podania o pracę, sprawy wystawienia lub przedłużenia przepustek, karty ewidencyjne i legitymacje osób kierowanych przez Sztab na poszczególne stanowiska w urzędach i instytucjach Śląska Opolskiego. Drugi z zespołów, Komitet Obywatelski Polaków Śląska Opolskiego (1945 r.) zawiera sprawy dotyczące zaopatrzenia w żywność, zakwaterowania, prośby o zatrudnienie, przydziały do pracy na Śląsku Opolskim, a ponad 80% zespołu stanowią ankiety personalne osób udających się na Śląsk Opolski. Natomiast materiały starostw powiatowych czy to Opola, Koźła lub Strzelec Opolskich analogicznie zawierają m.in. zarządzenia i okólniki danego powiatu, miesięczne sprawozdania sytuacyjne, protokoły z zebrań, sprawy głosowania ludowego i wyborów do Sejmu, sprawy narodowościowe, obywatelstwa, repatriacji, weryfikacji miejscowej ludności, ewidencji ludności, stowarzyszeń i związków, strat wojennych, zdrowia, opieki społecznej, przemysłu i handlu, kultury, oświaty i reformy rolnej.

Z kolei akta powiatowych rad narodowych (1946, 1948—1950) zawierają m.in. protokoły z posiedzeń plenarnych i z posiedzeń prezydium rady, plany pracy, protokoły z dokonanej reorganizacji ziemnych rad narodowych czy sprawozdania z działalności, protokoły z posiedzeń i kontroli komisji radzieckich (np. Powiatowa Rada Narodowa w Opolu 1948—1950). Podobnie jak w wyżej wymienionym zespole akta zespołów prezydiów powiatowych i miejskich rad narodowych zawierają m.in. protokoły z sesji, z posiedzeń prezydiów, protokoły z narad i odpraw, akta komisji radzieckich, różne sprawy organizacyjne, odtwarzanie i ustalanie treści aktów stanu cywilnego, zmiany imion i nazwisk, ponadto rejestry spraw karno-administracyjnych. Natomiast do grupy akt administracji specjalnej zaliczono takie zespoły akt. jak: Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Opolu (1945—1951), Dykcja Okręgowych Dróg Publicznych w Opolu (1948—1963), Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Opolu (1949—1960), Urzędy Likwidacji

cyjne (1945, 48—1952, 1953), Akta cechowe (1945—1951, 1952), Inspektorat Szkolny w Opolu (1945—1950) oraz Komenda Wojewódzka i Powiatowe Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” 1948—1955. Nie sposób omówić wszystkich zespołów, lecz należy podkreślić, że dużym zainteresowaniem wśród użytkowników cieszy się zespół akt, p.n. Inspektorat Szkolny w Opolu (1945—1950). Zespół ten zawiera spisy nauczycieli, akta Powiatowej Komisji Weryfikacji i weryfikacje nauczycieli, akta w sprawach oświaty dla dorosłych i kursów repolonizacyjnych, rejestracja analfabetów, sprawy bibliotek i świetlic oraz dane dotyczące odbudowy i remontów szkół. Drugim zespołem zasługującym na uwagę, jest zespół pn. Komenda Wojewódzka Powszechna Organizacja „Służba Polsce” w Opolu 1948—1955. Zawartość tego zespołu stanowią protokoły z odpraw, plany pracy, sprawy dotyczące werbunku, meldunki, sprawozdania z przebiegu różnych imprez, a 1715 jednostek archiwalnych stanowią akta osobowe pracowników PO „Służba Polsce”. Z kolei następną grupę zespołów stanowią akta instytucji gospodarczych, finansowych i ubezpieczeniowych. Wśród nich dużą poczytnością cieszą się m.in. takie zespoły, jak: „OFAMA”, Zakłady Mechaniczne Przemysłu Materiałów Ogniotrwałych w Opolu (1947—1960), Kombinat Metalurgiczny „Huta Katowice”, Zakłady Koksownicze im. Powstańców Śląskich w Zdieszowicach (1946—1960), Opolskie Cementownie, Huta Szkła Okiennego „Murów” w Murowie, Narodowy Bank Polski w Opolu (1946, 1950—1963), czy Państwowy Zakład Ubezpieczeń Oddział Wojewódzki w Opolu (1946—1960). Akta tych instytucji bardzo często wykorzystywane są do prac magisterskich, monografii, służą pomocą całej rzeszy inżynierów, projektantów, pracującym nad pewnymi określonymi usprawnieniami danego zakładu, jego przebudową, czy modernizacją, służą pomocą przy odtwarzaniu świadectw o zatrudnieniu. Ostatnią grupę akt zasługujących na uwagę, są akta instytucji kulturalnych, oświatowych, społecznych i zawodowych. Każdy poszukiwacz danych dotyczących prac wykopaliskowych z lat 1950—1951, czy materiałów sekcji historycznej i etnograficznej z 1954 r. w Opolu musi skierować się do zespołu pn. Komitet Badań Naukowych Opolszczyzny w Opolu z lat 1947—1955. Znajdzie w nim również dane dotyczące spraw organizacyjnych, wykazy członków i materiały plenarnych oraz walnych zebrań z lat 1954—1955. Natomiast dane dotyczące zakulisowego (w tym pozytywnym znaczeniu) życia kulturalnego, teatralnego i muzycznego miasta Opola znajdzie potencjalny badacz w zespołach takich, jak: Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu (1945—1955), Wojewódzki Dom Kultury w Opolu (1952—1964), Teatr im. Jana Kochanowskiego w Opolu (1948—1965, 1968) i Państwowa Filharmonia im. Józefa Elsnera w Opolu (1952—1960). Obok instrukcji, okólników i zarządzeń własnych znajdziemy tam protokoły z narad roboczych, sprawozdania z działalności teatru, muzeum i orkiestry, plany pracy, a w przypadku muzeum księgi pamiętkowe z wpisami zwiedzających. Również nie sposób nie wspomnieć z zespołu pn. Komitet do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” Rozgłośnia w Opolu (1952—1960). Zawartość tego zespołu stanowią materiały dotyczące Kolegium Redakcyjnego Rozgłośni, miesięczne sprawozdania z prac technicznych, sprawy interwencji i materiały z kontroli Rozgłośni. Można byłoby tak w nieskończoność omawiać wszystkie akta znajdujące się w magazynach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu i nie tylko tam. Wia-

domo przecież, że pokaźny zbiór akt posiada Oddział Terenowy w Brzegu mieszczący się obecnie w murach odrestaurowanego pięknego zamku piastowskiego, czy Ekspozytura w Nysie ze swoimi dużych rozmiarów aktami sądów obwodowych bylej Rejencji Opolskiej. Należy także wspomnieć, że po reorganizacji administracji państwowej część zespołów akt wytworzonych przez instytucje województwa opolskiego w obecnych jego granicach, przechowywanych jest aktualnie w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Katowicach — Ekspozytura Racibórz. Toteż potencjalnego badacza archiwaliów pragnącego bliżej zapoznać się z tematyką zespołów znajdujących się w zbiorach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu pozwolę sobie odesłać do dwóch Informatorów o zasobie archiwalnym WAP-u z lat 1974 i 1977 wydanych przez pracowników tej instytucji i udostępnianych na miejscu w Opolu przy ul. Zamkowej 2. Pragnęłabym zwrócić uwagę, że praca archiwisty i bibliotekarza nie za wiele różni się do siebie. Archiwista po otrzymaniu akt inwentaryzuje je, opracowuje a następnie udostępnia je badaczowi. Podobną drogę przemierza książka, czy to zabytkowa, starodruk, czy współczesna, po zainwentaryzowaniu, skatalogowaniu udostępniana jest czytelnikowi. Jedną z kilku różnic tkwi w udostępnianiu. Wiadomo, archiwa są bardziej elitarne, udostępnianie materiałów obwarowane jest ścisłymi przepisami, natomiast książka w bibliotece udostępniona jest wszystkim, dzieciom, młodzieży i dorosłym. Różnic jest jeszcze wiele, ale badacz naszego regionu, do swojej pracy wykorzystuje i akta archiwalne i książki. Toteż celem niniejszego artykułu było skrótowne omówienie zespołów aktowych przechowywanych w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu i zakomunikowanie pracownikom bibliotek, że przy pewnego rodzaju kwerendach czytelnika można i trzeba odsyłać do materiałów archiwalnych.

Rocznice literackie w 1980 roku

W obecnym numerze naszego poradnika chcemy przypomnieć o ważniejszych rocznicach literackich, na które warto zwrócić uwagę w codziennej pracy bibliotek. Sposobów uczczenia tych rocznic jest wiele (wieczory literackie, wystawy książek, wszelkiego rodzaju konkursy, pogadanki itp.). Realizacja uzależniona będzie jak zwykle od miejscowych możliwości, charakteru środowiska czytelniczego oraz pomysłów i inwencji bibliotekarza.

W 1980 roku przypada 450 rocznica urodzin Jana Kochanowskiego.

3.I.

110 rocznica urodzin Henry'ego Richardsona (1870—1946) właśc. Ethel Florence Lindsay, powieściopisarka, do której przyznaje się zarówno literatura australijska jak i angielska, gdyż w obu zdobyła trwałe miejsce swą twórczością, łącząc liczne wątki autobiograficzne z chłodnym, analitycznym obiektywizmem w kreśleniu ludzkich charakterów i namiętności („Przypadki Ryszarda Mahony”, „Droga do domu”, „Kraniec świata”, „Koniec dzieciństwa i inne opowiesci”).

4.I.

20 rocznica śmierci Alberta Camusa (1913—1960) — francuskiego pisarza, eseisty i publicysty, autora powieści „Dżuma”, „Obcy”, „Upadek” i utworów scenicznych „Kaligula”, „Nieporozumienie”. Nagroda Nobla w 1957 r.

9.I.

90 rocznica urodzin Karela Čapka (1890—1938) wybitnego czeskiego prozaika, dramatopisarza, dziennikarza i publicysty okresu międzywojennego („Fabryka absolutu”, „Krakati”, trylogia powieściowa: „Hordubal”, „Meteor”, „Zwyczajne życie”. Powieść „Inwazja jaszczurów” i dramat „Matka” mają mocną wymowę antyfaszystowską, w których Čapek nawoływał do obrony zagrożonych wartości ludzkich. Wiele utworów autora zostało przełożonych na język polski.

9.I. (21)

110 rocznica śmierci Aleksandra Hercena (pseud. Iskander) (1812—1870) rosyjskiego pisarza, myśliciela działacza rewolucyjnego, którego poglądy kształtowały się początkowo pod wpływem francuskiego socjalizmu utopijnego oraz niemieckiej filozofii idealistycznej. Filozoficzną i etyczną problematykę osobowości poruszał również w utworach literackich („Czyja wina?”, „Sroka złodziejka”, „Doktor Krupow”). „Rzeczy minione i rozmyślania” — to wielotomowa autobiografia, pamiętnik literacki wyd. pol. w l. 1952—1969.

18.I.

40 rocznica śmierci Kazimierza Przerwy-Tetmajera (1865—1940) poety, czołowego liryka Młodej Polski (cykl „Poezje” 1891—1924) powieściopisarza i nowelisty („Na skalnym Podhalu”, „Legenda Tatr”, „Książd Piotr”) oraz dramaturga („Sfinks”, „Zawisza Czarny”).

29.I.

260 rocznica urodzin Franciszka Bohomolca (1720—1784) komediopisarza, publicysty i poety. Komедie: „Małżeństwo z kalendarza”, „Pan dobry”, „Czary”. Wraz z I. Krasickim twórcą formy moralistyczno-obyczajowego felietonu (w „Monitorze”). Autor wierszy okolicznościowych m.in. głośnej pieśni biesiadnej „Kurdesz nad kurdeszami”. Inicjator i wydawca „Zbioru dziejopisów polskich” oraz dzieł pisarzy XVI i XVII w.

31.I.

85 rocznica urodzin Stanisława Młodożeńca (1895—1959) poety, współtwórcy polskiego futuryzmu, współredaktora pisma „Wici” („Kreski i futureski”, „W dolinie małej wody”, „Utwory poetyckie”).

4.II.

160 rocznica urodzin Bożeny Němcowej (1820—1862) czołowej przedstawicielki czeskiej prozy pierwszej połowy XIX w. torującej drogę realizmowi, wnoszącej do literatury najbardziej typowe ludowo-narodowe pierwiastki. Szczytowym osiągnięciem Němcowej jest: „Babunia” — arcydzieło literatury czeskiej. Inne utwory piearki to: „Podgórska wiosna”, „W zamku i na podzamczu”, „Biedni ludzie”, „Dobry człowiek” i in.

21.II. (5.III.)

85 rocznica śmierci Mikołaja Leskova (1831—1895) pisarza rosyjskiego, autora realistycznych opowieści i nowel z życia ludu („Opowieść o tulskim mańkucie”, „Wdzięk administracyjny”, „Duch pani Genlis” i inne opowiadania).

2.III.

210 rocznica urodzin Fryderyka Hölderlina (1770—1843) niemieckiego poety, epika i dramaturga. Do najpiękniejszych liryków Hölderlina zaliczamy m.in. „Hyperiona Pieśń Losu”, z powieści: „Hyperion, czyli Pustelnik z Grecji”. Dzięki bogactwu form i słownictwa oraz melodyce utwory liryczne poety należą do szczytowych osiągnięć literatury niemieckiej. Zebrane zostały w tomie: „Poezje wybrane”.

16.III.

40 rocznica śmierci Selmy Lagerlöf (1858—1940) pisarki szwedzkiej, jednej z czołowych przedstawicielek neoromantyzmu szwedzkiego. Światowy rozgłos zyskała już pierwszą swą powieścią: „Gösta Berling” — pełną liryzmu, wprowadzającą elementy fantastyki i baśniowości. S. Lagerlöf jest autorką licznych nowel i powieści: „Związki niewidzialne”, „Dzwony Antychrysta”, „Pierścień generała” (trylogia), „Charlota Loewenskoeld”. Nieprzemijającą wartość ma książka dla dzieci i dorosłych: „Cudowna podróż”. Laureatka Nagrody Nobla w 1909 roku.

29.III.

80 rocznica urodzin Jiří'ego Wolкера (1900—1924) czeskiego poety, twórcy poezji proletariackiej w Czechach. Wolker traktował w swych wierszach proletariat jako bohatera, który zmieni moralne oblicze świata. Programowo nawiązywał do tradycji literatury realistycznej i wykorzystywał formy poezji ludowej („Gość w domu”, „Ciężka godzina”, „Wiersze wybrane”, „Bajki” (proza poetycka), „Trzy dramaty” — (tryptyk dramatyczny).

7.IV.

210 rocznica urodzin Williama Wordsworth'a (1770—1850) angielskiego poety romantycznego. Zasadnicze tematy, a jednocześnie źródła inspiracji dla poezji widział Wordsworth w przyrodzie i człowieku. Punktem wyjścia do jego poezji jest realistyczna obserwacja. Polski wybór wierszy zawarty jest w książce: „Angielscy poeci jezior”.

20.IV.

35 rocznica śmierci Wacława Sieroszewskiego (1858—1945) związane go w młodości z ruchem socjalistycznym, pisarza i etnografa. W nowelach i powieściach, w obrazie egzotycznych kultur i krajobrazów Syberii, Dalekiego Wschodu opisuje głównie dzieje zesłańców polskich („Na kresach lasów”, „Dno nędzy”, „Ucieczka”, „Zamorski diabeł”, „W matni”, „Pisma t. 1—20”).

25.IV.

385 rocznica śmierci Torquata Tassa (1544—1595) włoskiego poety epoki renesansu, autora poematu epickiego w 20 pieśniach: „Jeruzolima wyzwolona” — należącego do najwyższych osiągnięć poezji włoskiej o długotrwałym wpływie na wiele literatur. Wielkie powodzenie zyskał dramat pasterski „Amyntas”.

14.V.

50 rocznica śmierci Władysława Orkana (nazw. Franciszek Smreczyński) (1875—1930) prozaik i publicysta okresu Młodej Polski. W głośnych powieściach „Komornicy” i w „Roztokach” zawarł przejmujący obraz nędzy i zacoiania ówczesnej wsi podgórskiej, autentyczny w odtworzeniu obyczajów form obrzędowych, języka. Autor powieści, nowel i dramatów: „Drzewiej”, „Kostka Napierski”, „Pomór”, „Nad urwiskiem”, „Franek Rakoczy” i in.

17.V.

110 rocznica urodzin Lucjana Rydla (1870—1918) pisarza dramatycznego, poety i tłumacza, który popularność zyskał jako twórca opartych na folklorze widowisk scenicznych: „Zaczarowane koło”, „Betlejem polskie”. Z innych znanych utworów Rydla wymienić trzeba: balladowy poemat „Pan Twardowski”, 3 częściową tragedię historyczną „Zygmunt August” oraz opowieści z czasów hellenickich: „Ferenike i Pejsidoros”.

19.V.

15 rocznica śmierci Marii Dąbrowskiej (1889—1965) przedstawicielki prozy realistycznej, autorki cyklu powieściowego „Noce i dnie”, mającego cechy powieści rodzinnej, utworu o bogatej treści psychologicznej i filozoficznej. Z materiałów gromadzonych do „Nocy i dni” wyrosły opowiadania: „Znaki życia” i utwór powieściowy „Domowe progi”. Znane są również opowiadania: „Ludzie stamtąd”, „Gwiazda zaranna”, wspomnienie „Uśmiech dzieciństwa”, dramaty: z historii Polski „Geniusz sierocy”, „Stanisław i Bogumił”, publicystyka społeczna „Myśli o sprawach i ludziach” czy eseistyka historyczno-literacka „Szkice o Conradzie”.

2.VI.

140 rocznica śmierci Thomasa Hardy'ego (1840—1928) angielskiego powieściopisarza, poety i dramaturga, w centrum zainteresowań którego leżą związki między życiem człowieka a przyrodą, a także ukazanie wspólnoty, jej praw i obyczajów. Hardy jest ambitnym stylistą, wspaniale władającym sugestywną prozą, zwłaszcza w opisach krajobrazów i postaci. („Pod drzewem, pod zielonym”, „Z dala od zgiełku”, „Powrót na rodzinną glebę”, „Burmistrz Casterbridge”). Największym jednak rozgłosem cieszyła się: „Tessa d'Urberville” — przez wielu krytyków oceniana jako jego najdojrzałszy artystyczny utwór.

9.VI.

110 rocznica śmierci Karola Dickensa (1812—1870) (pseud. Boz) pisarza angielskiego, autora powieści realistycznych („Klub Pickwicka”, „Oliver Twist”, „Dawid Copperfield”, „Opowieść o dwóch miastach”, serie tzw. opowieści gwiazdkowych jak: „Opowieść wigilijna”, „Dzwony” i „Świerszcz za kominem”).

10.VI.

100 rocznica urodzin Margit Kaffki (1880—1918) węgierskiej powieściopisarki i poetki, w twórczości której eksponowane miejsce zajmuje proza, chociaż poezja w równej mierze odzwierciedla jej rozwój artystyczny. Głównym dziełem Kaffki jest powieść: „Barwy i lata” przetłumaczona na język polski przez A. Sieroszewskiego. Inne utwory to: „Dwa lata”, „Mrowisko”, „W przystani” czy tom wierszy: „Na drodze życia”.

20.VI.

150 rocznica urodzin Julesa Goncourta (1830—1870) jednego z dwóch braci Goncourtów, francuskich prekursorów naturalizmu, założycieli akademii literackiej ich imienia, współautora powieści: „Herminia Lacerteux” i dziennika stanowiącego bogatą kronikę życia literackiej epoki.

28.VI.

80 rocznica urodzin Leona Kruczkowskiego (1900—1962) pisarza i publicysty, laureata międzynarodowej Leninowskiej Nagrody Pokoju. Utwory: „Kordian i Cham”, „Pawie pióra”, „Sidła”, „Szkice z piekła uczciwych”, „Odwety”, „Niemcy”, „Pierwszy dzień wolności”, „Śmierć gubernatora”, „Juliusz i Ethel”.

29.VI.

80 rocznica urodzin Antoine de Saint-Exupéry’ego (1900—1944) francuskiego pisarza, lotnika, uczestnika II wojny światowej, który zginął w czasie lotu zwiadowczego. Jego głęboko humanistyczna proza tematycznie związana z lotnictwem głosi ideały ludzkiego braterstwa, akceptacji obowiązku, odwagi i odpowiedzialności. Główne utwory: „Nocny lot”, „Ziemia, planeta ludzi”, „Mały Książę”, „Poczta na Południe”.

9.VII.

35 rocznica śmierci Marii Jasnorzewskiej-Pawlikowskiej (1891—1945) poetki związanej z grupą Skamandra. (Zbiory: „Niebieskie migdały”, „Różowa magia”, „Balet powojów”, „Wachlarz”, „Śpiąca załoga”, „Róża i lasy płonące”, „Gołąb ofiarny”) i autorki sztuk teatralnych psychologiczno-obyczajowych: „Egipska pszenica”, „Żołnierzy niebiescy”.

15.VIII.

80 rocznica urodzin Jana Brzechwy (1900—1966) poety liryka (zbiory wierszy: „Talizmany”, „Piołuń i obłok”, „Liryka mego życia”) satyryka: („Miejsce dla lipiarza”) znanego głównie jako autora groteskowo-żartobliwych, o wyrafinowanej, prostej formie utworów dla dzieci: („Tańcowała igła z nitką”, „Kaczka dziwaczka”, „Pan Drops i jego trup”, „Opowiedział dzieciom sowie”, „Akademia Pana Kleksa”) oraz autora powieści autobiograficznej: („Gdy owoc dojrzewa”).

10 (23) VIII.

85 rocznica urodzin Michaiła Zoszczenki (1895—1958) rosyjskiego humorysty i satyryka, autora opowiadań satyryczno-groteskowych: („Jego królewska moc mężczyzna”, „Dzieje choroby”, „Niebieska księga”, „Rozkosze kultury”, „Pająk i mucha”).

18.VIII.

130 rocznica śmierci Honoré Balzaca (1799—1850) francuskiego pisarza, autora wielotomowego cyklu powieściowego pod nazwą: „Komedia ludzka” — będącego pełnym realistycznym obrazem społeczeństwa francuskiego od czasów Wielkiej Rewolucji Francuskiej po rządy Ludwika Filipa. Balzac jest również autorem licznych opowiadań: („Czerwona oberża”, „Kuratela”, „Proboszcz z Tours”).

26.VIII.

110 rocznica urodzin Aleksandra Kuprina (1870—1938) rosyjskiego pisarza, którego głównym tematem twórczości jest konflikt jednostki ze społeczeństwem („Moloch”, „Pojedynek”, „Bransoleta z granatów”, „Olesia”).

27.VIII.

95 rocznica urodzin Piotra Choynowskiego (1885—1935) powieściopisarza („W młodych oczach”, „Kuznia”) nowelisty („O pięciu panach Sulerzyckich”, „Zdarzenie”) autora dramatu („Ruchome piaski” — uznanego za wzorowy dramat naturalistyczny).

11.IX.

280 rocznica urodzin Jamesa Thomsona (1700—1748) angielskiego poety i dramaturga pochodzenia szkockiego, którego najwybitniejszym osiągnięciem jest obszerny poemat „Pory roku” publikowany w czterech częściach. Poematy: („Zamek gnuśności”, „Wolność” i in.) Utwory dramatyczne: „Tankred i Sigismuda”.

21.IX. (4.X.)

85 rocznica urodzin Siergieja Jesienina (1895—1925) rosyjskiego prozaika i poety, mistrza liryki refleksyjnej silnie związanej z rosyjską tradycją ludową. („Poezja”, „Pugaczow”, „Czarny człowiek”, „Rus sowiecka”, „Anna Sniegina”).

23.IX.

110 rocznica śmierci Prospera Mërimée (1803—1870) francuskiego pisarza, nowelisty („Kolomba”, „Carmen”, „Lokis”, „Podwójna omyłka”) autora utworów dramatycznych: („Teatr Klary Gazul” i „Zakaria”), oraz powieści („Kronika z czasów Karola IX.”).

1.XI.

90 rocznica urodzin Jana Wiktora (1890—1967) powieściopisarza przedstawiającego w swoich powieściach obraz nędzy wsi podgórskiej („Orka na ugorze”) i niedoli chłopskiej emigracji zarobkowej we Francji („Wierzy nad Sekwaną”). Inne utwory to: „Zbuntowany”, „Papież i buntownik”, „Miłość wśród płonących wzgórz”, „Podróż po słońce” — szkic literacki o W. Orkanie.

8.XI.

80 rocznica urodzin Margaret Mitchell (1900—1949) amerykańskiej powieściopisarki, autorki popularnej powieści „Przeminęło z wiatrem”, łączącej idealizację patriarchalnego Południa z romansową fabułą, powieści kilkakrotnie ekranizowanej.

9.XI.

100 rocznica urodzin Jordana Jowkowa (1880—1937) pisarza bułgarskiego, debiutującego jako poeta wierszem „Los”. Powieści: „Zniwiarz”, „Majątek nad granicą”, „Skarga owczarza”, „Kobiece serce”, „Zbrodnia Iwana Belina i inne utwory”.

22.XI.

40 rocznica śmierci Wacława Berenta (1873—1940). Przedstawiciela neorealizmu, autora powieści psychologiczno-obyczajowych: („Próchno”, „Ozimina”) i historycznych („Żywe kamienie”, „Diogenes w konтусzu”, „Zmierch wodzów”). Utwory W. Berenta cechuje swoista stylizacja języka, łącząca młodopolską liryczną nastrojowość z elementami ekspresjonistycznej deformacji.

27.XI.

135 rocznica urodzin Walerego Przyborowskiego (1845—1913) pseud. Z. L. Sulima powieściopisarza, historyka i publicysty, autora powieści historycznych dla młodzieży („Bitwa pod Raszynem”, „Szwedzi w Warszawie”, „Obleżenie Warszawy”).

5.XII.

110 rocznica śmierci Aleksandra Dumasa (ojca) (1802—1870) pisarza francuskiego, któremu popularność przyniosły zapomniane dziś dramaty: „Henryk Walezy i jego dwór” oraz „Antony”, autora poczytnych powieści historycznych odznaczających się wartką akcją i ciekawymi wątkami przygodowymi np.: „Trzej muszkietierowie”, „Vicehrabia de Bragelonne”, „Królowa Margot”, „Hrabia Monte Christo” i in.

110 rocznica śmierci Gustavo Bécquer'a (1836—1870) hiszpańskiego poety, epigona romantyzmu, zaliczanego do najwybitniejszych liryków hiszpańskich, głównie dzięki liryce miłosnej, uderzającej prawdą psychologiczną i szczerością. Legendy i opowiadania prozą nawiązują do podań i tradycji ludowych, stwarzających atmosferę romantycznie pojmowanego średniowiecza („Rymy”).

* * *

W 1980 roku należałoby również uczcić **160-tą rocznicę śmierci klasycznego poety wietnamskiego Nguyena Du** (1765—1820) autora arcydzieła klasycznej poezji wietnamskiej: „Klejnot z Nefrytu”. Obchody rocznicowe winny stać się symbolicznym dowodem uznania dla tradycji kulturalnej tego bohaterskiego narodu.

Uwaga: przy autorach rosyjskich urodzonych lub zmarłych przed 1917 r., podano w nawiasie również datę dzienną według starego stylu.

Michał Ziętarowski

„Nie o starym, lecz o nowym plugastwie...”

(montaż utworów Włodzimierza Majakowskiego)

- Wszyscy: Czerwonogwiezdny bohaterze, chwała ci!
- Recytator I: Tyś
ziemię krwią wymył
i dla komuny
górskie grzbiety zwalczył,
zdobywając fortecę — Krym!
- Recytator II: Oni, wyciągając długie szyje dział,
przez rowy czołgami przeszli,
wyście rowy napełnili stosami ciał
i po trupach się wdarli na przesmyk.
- Recytator III: Oni
budowali linie okopów,
ołowianą chlustali rzeką —
wyście
odebrali im przyczółek Perekopu
nieomal gołą ręką.
- Recytator IV: Ale zdobyłeś nie tylko Krym,
miażdżąc białych bandę plugawą —
twój cios był podwójny:
tyś zdobył nim
do pracy święte prawo.
- Recytator V: I jeśli
życie słoneczne czeka

za dni szeregiem pochmurnym,
wiemy —
wasza odwaga wielka
zdobyła to życie szturmem.
Wszystkie słowa w jedno stapiamy —
wdzięczność

tobie, lawo czerwonogwiezdna, by trwała
wasza, towarzysze,
na wieczną wieczność —

Wszyscy:

I:

chwała, chwała, chwała!
Chwała, chwała, chwała bohaterom!!!

Zresztą
każdy ich sprawiedliwie nazwie.
Dziś

III:

inny temat wybieram,
porozmawiany o plugastwie.
Szedłem górą, dołem
szedłem sobie wprost
i do socjalizmu

budowałem most.

Nie skończyłem,
w pocie czołka
siadłem spocząć

u przyczółka.
Rośnie trawka

koło mostu,
mostem idą trzy owieczki,
chcemy sobie

— ot po prostu —
odpocząć —

na brzegu rzeczki ...
Sztandar nasz tymczasem zwińmy
tuż nad nami kwiatek mięty
dalej

drzewka,
a nad nimi
ciche, ciche firmamenty.

V:

Drzwi. Sekretarka.
Trzy telefony.

W kącie Marks.
Firanki u okien.

Zabiurkowany,
ufotelony
siedzi ważny,
odpowiedzialny,
wysoki ...

IV:

Ma
z ciuchów
ubrancko, pełne gracji,
w kieszonce
Waterman na straży,
z innej rąbek legitymacji
z podheblowanym

- stażem.
W tym
urzędowym domu
siedzi
i cały dzień duma:
III: kumę wpakować ma
komu?
Komu podrzucić
kuma?
V: Wszędzie powsadzał
pomniejszą gawieź,
wszędzie
ma swoich na warcie.
II: Wie dobrze,
komu nóżkę podstawić
i gdzie
uzyskać poparcie.
Całą rodzinę urządził:
III: Żona
w Centralnym zarządzie.
Dwie ciocie
w „Locie”
Dziadek
w M H D.
Teść
też
gdzieś.
I: Krewniaków
peryferia niezwykła
coraz szerzej
obsiada ziemię.
Mnożą się
wszystkie rodzaje wypłat:
nadliczbówki,
prace zleczone,
premie.
V: Stosuje
ten spec
specjalne metody,
ze słów przegnał mistykę
boć
pojął dosłownie
„braterstwo narodów”
jako szczęście
braciszków,
siostrzyczek
i cioc.
Myśli:
znowu, cholera, redukcja ...
Katy się zwija jak gejsza.
A może
lepiej nada się Bubcia?

- V: Wążniak
zalewa się winem.
Kochankę szczypie,
wesoly, dumny:
- III: — Stęsknił się
bardzo
kociak?
Za to,
kociaku,
masz na perfumy,
na łaszki
i na łakocie. —
- I: Październik dla takich
to tylko parawan
w kradzieży
ludowych pieniędzy.
Przychodzą do nas,
by w knajpach wydawać,
przepijać
radziecką nędzę.
- IV: Białemu
dłoń może podam sam
bez szczególnego wysiłku.
Uśmiechnę się tylko:
— Aleśmy wam
dobrze
dali po tyłku!
Nie godzien kary,
kto z głodu kradł.
Można zabójcy
nie ruszyć:
- IV: może
obłądny,
wariacki czad
do dna
zatnuł mu
duszę.
Lecz
jeśli dłoń mi dotknie ten,
który
pieniądz ludowy
trwoni —
rękę wymyję
i cegłą naskórek
splugawiony
zeskrobie z dłoni.
- V: Dopiero co
białych
naród nasz zmógł;
zmęczenie jeszcze
nas ścina z nóg --
ledwo stoimy,
na pół syci.

Nasz najpodlejszy,
najgorszy wróg —

- II: to łapownicy.
Uciszyły się burze rewolucyjnych serc,
wiry radzieckie już rzęsa porastać zaczyna.
I wyłazi
spoza pleców RSFRR
ryj
mieszczanina.
- II: (Nie schwytnie mnie za słowa,
nie ubliżam mieszkańcom miast.
Zapisanym w mieszczkańskim stanie
bez różnicy klas i warstw —
uszanowanie.)
Z wszystkich nieobjętych rosyjskich wyrajów,
z dniem, gdy radziecka zrodziła się władza,
spłynęli,
piórka naprędce zmieniając,
aby się na wszystkie urzędy powsadzać.
Pięć lat cierpliwie siedzeniem gniotąc
tyłki, jak potężne bidety,
cicho jak trusia
żyją i dotąd.
Uwili przytulne sypialnie i gabinety.
- IV: A wieczorem
zgniłek
do żony,
wbębniającej wprawki w pianino,
nad samowarem rozmarzony
mówi:
- III: „Towarzyszko Nino!
Dodatek świąteczny —
dwadzieścia cztery tysiączki.
Według taryfy.
Ech, morowo!
Sprawię sobie
galife jak Pacyfik,
będę ze spodni
wystawał
rafą koralową”
- I: A Nina:
„I mnie do sukni emblematy.
Bez sierpa i młota nie pokażesz się w świecie.
W czym będę dziś paradować
na tym
bału w Rewwojensowiecie?!
- I: Stare
bycisko
wszędzie się ciśnię.
Przemaalowali kramik,
skazany na rozbiórkę,
człowieczek przysiadł,
przystosował się zmyślnie
jako dziwna odmiana

osła za biurkiem.
 W tym zaciszu
     plugawiec
                     z wyraźnym obliczem,
 drań całą gębą,
     do nory się zaszył.
 Za to
     wypływa
                     z falą skarłałej publiczki
 płytki,
     lichutki,
                     groszowy dramiaszek.
 Przeżył rewolucję,
     do nepu dobrnął
 II: i dalej
     lawiruje
             to z prawa,
             to lewa.
 Cóż w tym dziwnego?
     Podobno
 nawet szpilka
     główkę miewa.
 Lekko
 IV: nieznacznie
     ściera się warstwa,
 oddzielająca mieszcucha
     od plugastwa.
 Kołtun —
 V: bywa różnorodny,
 wszelkich maści
     i odcieni.
 Można
     temu dać w nagrodę,
 kto by
     wszystkie je wymienił.
 W miarę brunet,
 I: blondyn w miarę,
 kryjąc
     swych poglądów parę,
 boczkiem
     chyłkiem,
             milczkiem,
             zwinnie,
 tchórz pomyka —
     wyga stary —
 w sławnej
     z śmiałków swych
             krajnie.
 Każdy zwierzchnik
 II: to dlań —
             as.
 Władzą
 IV: nawet jest szefowa.
 Na jej widok w mur by włazi

III: Inni niech!
 Ładnie potem
 mnie ubiorą.
 jeśli się zawężmie pech!"
 V: Myśli cały dzień
 z przejęciem
 o cudacznym ślubów
 splotach:
 chciałby sprzągnąć
 lwa z jagnięciem
 i uzgodnić
 z myszką kota.
 Cały dzień
 serduszko
 drży mu,
 z przerażenia —
 mdleje wprost.
 Lato go przeraża,
 zima,
 I: zwierznik,
 II: grypa,
 IV: żony głos,
 V: ktoś,
 I: kto po pożyczkę wlaź,
 komitety te
 i owe,
 II: milicja,
 cmentarz,
 plotki
 las
 IV: i procesy pokazowe.
 V: Liże
 czule i uczenie
 w ręce,
 w biodra,
 w pas i —
 niżej,
 tak jak sukę
 liże szczenię,
 tak jak kociak
 kotkę liże.
 I: Wszystko chwali,
 wzięwszy rozpęd,
 czego tylko
 myślą dotknie:
 wasz charakter,
 waszą oszę,
 wasze męstwo
 i nagniotki.
 II: Ma już order,
 wyróżnienie,
 IV: ton nadaje
 V: i ustawy.
 W pewnym miejscu

- omal że nie
 znalazł się
 „u steru nawy”.
- I: A niech
 znajdzie się przy sterze,
 wszystkich
 zmierzy
 własną miarką,
 mamiąc:
- III: — Respekt mieć należy,
 szanowanie
 przed hierarchią. —
- IV: My patrzymy,
 pełni strachu,
 jak urasta
 wśród tej braci
 hyper — super — nad — hierarchia
 urągając
 demokracji.
- II: Czerwona ramka.
 Marks na ścianie.
 Kot się ociera o „Izwestia” stare.
 A spod sufitu
 piszczy nieustannie
 rozwydrzony kanarek.
- IV: Marks ze ściany patrzył, patrzył ...
 A nagle
 wykrzywił się strasznie
 i jak nie wrześnie.
 „Omotwały rewolucję filisterstwa przedze,
 filisterstwo groźniejsze niż Wrangel nad
 karkiem.
- Łebki kanarkom ukręcić
 czym przedzej,
 żeby komunizmu
 nie zatłukły kanarki”.
- I: Partia
 słów nie rzuca na wiatr,
 Partia
 nam powiada:
 precz z tym,
 kto w nasze szeregi się wkradł,
- II: i z tym,
 który nas okrada!
- IV: Wyrastać w olbrzymia
 musi nasz lud,
 lecz tacy obsiedli kasy.
- Razem: Żelazem
 i ogniem wypalą wrzód
 Partia
 i robotnicze masy.

W programie wykorzystano teksty Włodzimierza Majakowskiego:

1. *Harpagon* (fragment). Tłumaczył: Artur Sandauer.
2. *Lizus* (fragment). Tłum. Anatol Stern.
3. *Łapownicy*. Tłum. Jerzy Putrament.
4. *Nie o starym, lecz o nowym plugastwie ...* (fragment). Tłum. Jerzy Litwiniuk.
5. *O plugastwie*. Tłum. Franciszek Parecki.
6. *Ostatnia stronica wojny domowej*. Tłum. Wiktor Woroszyłski.
7. *Pluskwa* (fragment). Tłum. Seweryn Pollak.
8. *Tchórz* (fragment). Tłum. Anatol Stern.

Mieczysław Faber

Współczesna proza czeska i słowacka

(Wybór książek z lat 1968 – 1978)

Anotacje opracowano na podstawie „Nowych Książek”, „Kartkowego Katalogu Nowości” i roczników „Literatury Bieżącej”. Zestaw składa się z następujących działów: I. Druga wojna światowa. II. Młodzież. III. Powieści biograficzne. IV. Proza fantastyczno-naukowa. V. Proza historyczna. VI. Proza humorystyczna. VII. Proza obyczajowa VIII. Proza psychologiczna. IX. Proza sensacyjna. X. Proza społeczno-polityczna. XI. Wieś.

I. DRUGA WOJNA ŚWIATOWA

1. Burian E.F.: Rozbitkowie z Cap Arcony. Przeł. E. Madany. W-wa: MON 1970, 370 s.
Pisarz czeski przedstawia tragiczne losy więźniów hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Neuengamme w ostatnich dniach wojny.
2. Erban V.: Uciekinierzy i zwycięzcy. Tłum. G. Łatuszyński. W-wa: MON 1970, 352 s.
Tworzenie czechosłowackiego batalionu w ZSRR w 1942 roku, postawy czeskich emigrantów politycznych – to tematyka powieści czeskiego pisarza.
3. Horak J.: Lasy milczą. Tł. A. Brosz. W-wa MON 1970, 210 s.
Powieść o powstaniu słowackim w 1944 roku.
4. Hrabal B.: Pociągi pod specjalnym nadzorem. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: PIW 1969, 98 s. Biblioteka Jednorożca.
Akcja powieści toczy się na małej stacji kolejowej. Jadący na front wschodni pociąg zostaje wysadzony w powietrze przez młodego kolejarza. Powieść należy do nurtu ambitnej prozy czeskiej.
5. Kafka F.: Okrutne lata. Przeł. Gruszczyńska-Dębska. Łódź: WŁ 1966, 492 s.
Powieść (częściowo dokumentalna) o przeżyciach Żydów czeskich w łódzkim getcie.
6. Körner V.: Zagłada Poziomkowego Dworu. Tł. A. Piotrowski. W-wa: Powieść pisarza czeskiego o pościgu żołnierzy czechosłowackich za bandą Wehrwölfu w Sudetach w 1945 roku.
7. Pavel O.: Śmierć pięknych saren. Tł. (z czes.) A. Piotrowski, J. Waczków. W-wa: PIW 1976, 220 s. Współczesna Proza Światowa.
Zbiór opowiadań okupacyjnych i powojennych odznaczających się groteskową deformacją i fantazją.

8. Sidon K.: Sen o moim ojcu. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: PIW 1970, 149 s. Współczesna Proza Światowa. Opowieść o przeżyciach młodego chłopca w okresie okupacji, pochodzącego z małżeństwa czesko-żydowskiego. Wspomnienia o ojcu zamordowanym przez Niemców.
9. Szkvorecky J.: Tchórze. Przeł. E. Witwicka. Katowice: Śląsk 1970, 459 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich. Akcja powieści czeskiego pisarza toczy się w ostatnich dniach wojny. Ukazano w sposób krytyczny ugodowość i asekurację mieszczańskiej generacji.
10. Tažky L.: Amenmarija, sami dobrzy żołnierze. Przeł. (ze słowac.) E. Madany. W-wa: MON 1970, 731 s. W powieści ukazano tragedię Słowaków uciskanych przez hitlerowców i przez własny rząd faszystowski.

II. MŁODZIEŻ

11. Fried J.: Pogłoska. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: Czytelnik 1970, 163 s. Powieść o przygodach trzech zaprzyjaźnionych chłopców. Interesujący obraz małego miasteczka w okresie międzywojennym.
12. Fuks W.: Wariacje na najniższej strunie. Przeł. M. Erhardowa. W-wa: PIW 1970, 389 s. Współczesna Proza Światowa. Przeżycia chłopca bezskutecznie poszukującego miłości i ciepła w rodzinie oraz wśród kolegów.
13. Hofman O.: Ucieczka. Przeł. C. Dmochowska. W-wa: NK 1970, 101 s. Treścią powieści są losy dwóch chłopców, którzy znajdują się w sytuacji konfliktowej; jeden z nich spowodował pożar. Współczesny pisarz czeski ukazuje ciekawie psychikę nastolatków, ich wyizolowanie i samotność.
14. Jarunkowa K.: Jedynaczka. Przeł. (ze słowac.) C. Dmochowska. W-wa: Iskry 1966, 291 s. Powieść o niepokojach, marzeniach i konfliktach dorastającej dziewczyny, która głęboko przeżywa nieporozumienia w rodzinie.
15. Madany E.: Czternaście opowiadań czeskich i słowackich. Przeł. J. Bułakowska i in. W-wa: Iskry 1966, 354 s. Utwory 14 młodych prozaików ukazują współczesne problemy obyczajowe, moralne i społeczne przede wszystkim młodzieży.
16. Papoušek J.: Czarny Piotruś. Przeł. A. Dęboska. W-wa: Czytelnik 1969, 217 s. Pogodna i urzekająca autentyzmem powieść o psychicznym dojrzewaniu kilkunastoletniego chłopca. Pisarz czeski ukazuje te problemy na tle przemian społecznych w Czechosłowacji w 1946 roku.
17. Scheinplügowa O.: Białe drzwi. Przeł. D. Clepieńko-Zielińska. Katowice: Śląsk 411 s. 18-letnia dziewczyna tuż przed ukończeniem szkoły pielęgnarskiej postanawia zostać aktorką. Jednak niepowodzenia w atelier filmowym zmuszają ją do podjęcia pracy w szpitalu, gdzie odkrywa nowy świat, w którym zaczyna dostrzegać swoją rolę.
18. Schmidtova E.: Dziewczyna taka jak ty. Tł. (z czes.) E. Madany. W-wa: Iskry 1977, 232 s. Seria z Kogutem. Absolwentka szkoły średniej podejmuje pracę w fabryce, gdzie styka się z egoizmem i złośliwością. Znajduje też kogoś, kto podaje jej pomocną dłoń.

III. POWIEŚCI BIOGRAFICZNE

19. Burian K.W.: Wielka miłość. Rapsodia o życiu Bedrzicha Smetany. Tł. (z czes.) M. Erhardt-Gronowska. Katowice: Śląsk 1977, 300 s. Powieść biograficzna o wybitnym kompozytorze czeskim.
20. Nižnansky J.: Pani na Czachlicach. Tł. (ze słowac.) C. Dmochowska. Katowice: Śląsk 1974, 480 s. Akcja powieści toczy się na przełomie XVI i XVII w. na Węgrzech. Są to dzieje intryg, przygód miłosnych i okrutnych czynów Elżbiety Batory.
21. Zubek L.: Doktor Jesenius. Tł. (ze słowac.) D. Abrahamowicz. Katowice: Śląsk 1976, 432 s. Powieść o sławnym lekarzu i humaniście żyjącym na przełomie XVI i XVII w., który dokonał pierwszej publicznej sekcji zwłok.

IV. PROZA FANTASTYCZNO-NAUKIWA

22. Souček L.: Jezioro Słoneczne. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: Iskry 1972, 349 s. Fantastyka. Przygoda.

Trzecia część cyklu czeskiego pisarza tworzącego powieści fantastyczno-naukowe. Bohaterowie książki odbywają podróż na Marsa, gdzie natrafiają na ślady pobytu Wikingów.

23. Souček L.: Tajemnica ślepych ptaków. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: Iskry 1968, 286 s. Fantastyka. Przygoda.
Wyprawa grupy czesko-islandzkiej do jaskini — do wygasłego krateru góry Sneffels w Islandii. Badacze natrafiają na ślady pobytu Kosmitów.
24. Souček L.: Znak Jeźdźca. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: Iskry 1968, 280 s. Fantastyka. Przygoda.
Czeszy i Islandczy naukowcy odkrywają na niedostępnych obszarach do-rzeża Amazonki tajemnicze rzeźby i rysunki skalne. Powieść czeskiego pisarza jest kontynuacją „Tajemnicy ślepych ptaków”.

V. PROZA HISTORYCZNA

25. Behounek F.: Rozbitkowie na morzu polarnym. Tł. (z czes.) J. Bułakowska. Katowice: Śląsk 1974, 388 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich.
Interesująca opowieść o wyprawie do bieguna południowego w 1928 roku, zakończonej katastrofą sterowca w pobliżu Ziemi Ognistej.
26. Galsky D.: Wielka gra Ferdynanda Lessepsa. Tł. (z czes.) W. Nawrocki. Katowice: Śląsk 1970, 227 s.
Relacja o wydarzeniach związanych z budową Kanału Sueskiego. Główną postacią jest francuski przemysłowiec i dyplomata.
27. Neff V.: Królowe nie mają nóg. Tł. (z czes.) A. Kroh. W-wa: PIW 1976, 448 s.
Przygodowa powieść historyczna z przełomu XVI i XVII wieku, której głównym bohaterem jest syn praskiego alchemika podróżujący po Włoszech.
28. Moric R.: Teraz go sadzą wrogowie. Tł. (ze słowac.) L. Szlachowska-Winiarzowa. Katowice: Śląsk 1975, 212 s.
Powieść ukazuje walkę narodu słowackiego o niepodległość w latach 1848—1849; wystąpienia przeciw Węgrom.

VI. PROZA HUMORYSTYCZNA

29. Fuks L.: Nieboszczycy na balu. Mała humoreska. Tł. (z czes.) C. Dmochowska. W-wa: Czytelnik 1968, 176 s.
Utwór pełen humoru, zbudowany na schemacie komedii omyłek.
30. Langer F.: Opowiadania filatelistyczne. Przeł. A. Piotrowski. W-wa: KiW 1968, 187 s.
Pełne uroku nowele znanego czeskiego pisarza — ukazujące niezwykle przygody i odkrycia filatelistyczne.
31. Toman J.: Człowiek znikąd. Przeł. E. Witwicka. W-wa: Czytelnik 1973, 278 s.
Poczytna powieść czeskiego pisarza nawiązująca do tradycji literatury sowiżdrzańskiej. Barwna opowieść o awanturniczych przygodach.

VII. PROZA OBYCZAJOWA

32. Brzezowski B.: Czysta dusza. (Autoportret Teosia Andersa). Powieść ironiczna. Tł. (z czes.) E. Madany. W-wa: Czytelnik 1975, 276 s.
Powieść o życiu kelnera, który zdobywa majątek wykorzystując snobizm i łatwowierność ludzką. Akcja utworu toczy się w Pradze i Paryżu.
33. Fabera M.: Cień Białej Skąły. Przeł. Z. Mycińska-Golik, K.A. Węgierski. W-wa: MON 1972, 558 s.
Przedstawiono okupacyjne i współczesne losy dwóch rodzin w Sudetach oraz zwalczanie przez straż graniczną hitlerowców ukrywających się w lasach.
34. Houba K.: Łoże z baldachimem. Tł. (z czes.) E. Witwicka. W-wa: PIW Klub Interesującej Książki.
Akcja powieści toczy się w środowisku inteligenckim. Ukazano różne postawy ludzi w okresie dziejowych wydarzeń.
35. Hrabal B.: Bar świat. Przeł. C. Dmochowska i in. W-wa: Iskry 1968, 322 s.
Bohaterami utworów czeskiego pisarza są ludzie prości, trochę filozofowie i dziwacy, zwalczający konwenanse i sztywne normy moralne.
36. Kozik F.: Miasto szczęśliwych miłości. Ucieszna historia z zeszłorocznego lata oraz roku 1553. Tł. C. Dmochowska. W-wa: PIW 332 s. Klub Interesującej Książki.
Główną postacią książki jest autor powieści sensacyjnych, spisujący historię małego miasteczka.
37. Marek I.: Mój stryj Odyszeusz. Tł. (z czes.) A. Bobuchowski. Katowice: Śląsk 1978, 328 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich.

- Pogodna powieść obyczajowa ukazująca różne ludzkie typy i charaktery, obnażająca mieszczański model życia.
38. Neff W.: Królewski woźnica. Tł. M. Erhardtowa. W-wa: Czytelnik 1968, 285 s.
Dzieje dwóch praskich rodów mieszczańskich w okresie od zakończenia I wojny światowej do wyzwolenia Czechosłowacji przez Armię Czerwoną. Jest to 5 części cyklu powieściowego czeskiego pisarza zapoczątkowana książką pt. „Małżeństwo z rozsądku”.
39. Neff W.: Trzynasta komnata. Tł. (z czes.) M. Erhard-Gronowska. Katowice: Śląsk 1978, 540 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich.
Tłem powieści jest sceneria starej dzielnicy Pragi. Jest to opowieść o tragicznym życiu znanego chirurga ożenionego z piękną arystokratką.
40. Opowiadania pisarzy czeskich XX w. Wybór. A. Piotrowski. W-wa: Nasza Księgarnia 1978, 360 s.
Utwory starszej generacji m.in. Karola Čapka, średniej np. Bohumila Hrabala oraz najmłodszych.
41. Otčenasek J.: Gdy w raju padał deszcz. Tł. (z czes.) E. Witwicka. W-wa: PIW 1974, 300 s. Klub Interesującej Książki.
Dzieje dwojga młodych praskich inteligentów, którzy postanawiają zamieszkać w górach.
42. Paral W.: Katapult. Przeł. E. Madany. W-wa: Czytelnik 1970, 287 s.
Demaskatorska powieść obyczajowa, której akcja toczy się w środowisku młodej inteligencji pochłoniętej gromadzeniem dóbr materialnych. Jest to trzecia część cyklu powieściowego czeskiego pisarza; poprzednie: „Targowisko spełnionych życzeń” i „Prywatna zawierucha”.
43. Paral W.: Prywatna zawierucha. Przeł. E. Madany. W-wa: Czytelnik 1969, 193 s.
Demaskatorska powieść obyczajowa o czeskiej inteligencji technicznej.
44. Paral W.: Targowisko spełnionych życzeń. Przeł. E. Madany. W-wa: Czytelnik 1968, 112 s.
Akcja powieści czeskiego prozaika toczy się w środowisku młodej inteligencji, którą cechuje bierność i nuda.
45. Paral W.: Zawód: kobieta. Tł. (z czes.) E. Witwicka. W-wa: PIW 1976, 256 s.
Bohaterem powieści zawierającej wiele dowcipu jest młoda dziewczyna, przeżywająca niezwykle przygody.
46. Petiszka E.: Hotel dla cudzoziemców. Przeł. J. Bułakowska. W-wa: Czytelnik 1968, 230 s.
Interesująca powieść obyczajowa ukazująca różne kręgi społeczeństwa naszych południowych sąsiadów. Pisarz przedstawił charakter, postawy, konflikty, m.in. tragedie niekochanych dzieci.
47. Pluchar Z.: Ostatnia przystań. Tł. (z czes.) J. Waczków. W-wa: PIW 1975, 276 s. Klub Interesującej Książki.
Powieść znanego czeskiego pisarza, której pogodna i nie pozbawiona humoru akcja toczy się w domu starców.
48. Poczta na południu. Antologia młodej prozy słowackiej. Tł. A.J. Bluszcz (i in.). Katowice: Śląsk 1978, 364 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich.
Książka zawiera m.in. utwory M. Zelinka, J. Beno i J. Kota.
49. Skala M.: Podróż przedślubna do Ilji. Tł. (z czes.) M. Erhardtowa. W-wa: Czytelnik 1978, 183 s.
Interesująca opowieść o perypetiach młodej pary.

VIII. PROZA PSYCHOLOGICZNA

50. Hrabín F.: Złota reneta. Przeł. A. Sieczkowski. W-wa: PIW 1968, 120 s. Biblioteka Jednoróżca.
Sylwetka mężczyzny, który w klimacie smutku i nie spełnionych nadziei dokonuje bilansu swego życia zniszczonego przez nałóg. Halucynacje, obrazy z przeszłości przeplatają się z teraźniejszością.
51. Papp J.: Wózek pełen bólu. Tł. (ze słowac.) A. Gordziejewski.
Autor kreśli losy dwojga osób, którzy w okresie II wojny światowej walczą o prawo do codziennej egzystencji i marzeń o szczęściu.
52. Petiszka E.: Noce poślubne. Tł. (z czes.) J. Waczków. W-wa: Czytelnik 1977, 308 s.
Kilkanaście opowiadań znanego czeskiego pisarza, których motywem przewodnim jest miłość.
53. Kolarova J.: Powtórka z życia. Tł. (z czes.) A. Gordziejewski. W-wa: Czytelnik 1977, 384 s.
Powieść w formie szczerego, intymnego pamiętnika, w którym autorka próbuje podsumować swoje życie.
54. Sajner D.: Spór o życie. Tł. (z czes.) G. Łatuszyński. W-wa:

Ciekawa powieść psychologiczna, której bohaterowie zmagają się z własnymi obsesjami i przeżyciami.

55. Szilkula V.: Nie na każdej górze karczma. Katowice: Śląsk 1970, 183 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich. Znany pisarz słowacki ukazuje w tytułowym utworze samotność i wyobcowanie starego człowieka tuż przed jego śmiercią.
56. Vanova V.: Taniec dwu motyli. Przeł. C. Dmochowska. W-wa: Iskry 1972, 252 s. Powieść pisarki czeskiej ukazuje osobowość i perypetie życiowe dwóch siostr: pięknej i egoistycznej Aleny oraz wrażliwej i subtelnej Franki.

IX. PROZA SENSACYJNA

57. Erben W.: Tajemnica „Złotego Księcia”. Przeł. P. Lejman. W-wa: Iskry 1972, 272 s. Treścią powieści kryminalnej jest kradzież w muzeum, a następnie wywiezienie się za granicę cennego znaleziska archeologicznego zwanego „Złotym Księciem”.
58. Fuks L.: Śledztwo prowadzi radca Heumann. Tł. (z czes.) E. Witwicka. W-wa: Czytelnik 1976, 412 s. Powieść o poszukiwaniu mordercy dwojga dzieci wzbogaconą analizą psychologiczną jej bohaterów.
59. Vanczura V.: Gardłowa sprawa albo Przysłowia. Tł. (z czes.) J. Wacków. W-wa: Czytelnik 1976, 168 s. Seria Nike. Powieść o sensacyjnej fabule umiejscowiona na czeskiej prowincji w latach 30-tych dwudziestego wieku.

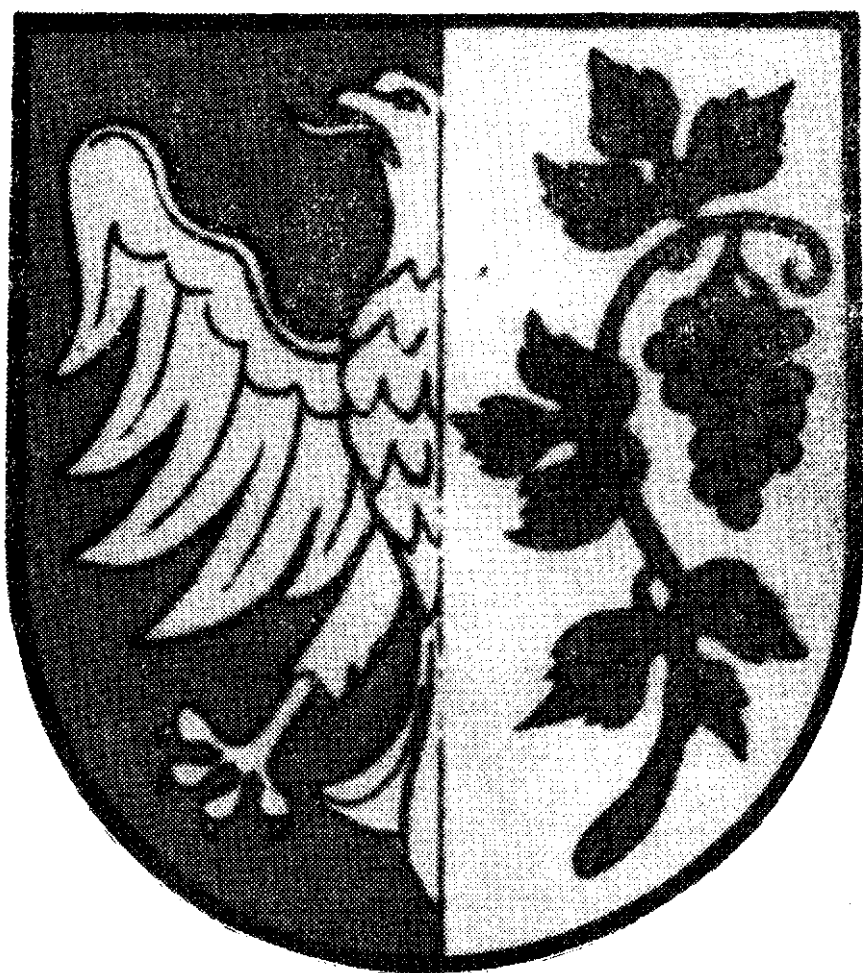
X. PROZA SPOŁECZNO-POLITYCZNA

60. Brzozowski B.: Wieczni kochankowie. Tł. (z czes.) E. Madany. Katowice: Śląsk 579 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich. Opowieść o losach trojga przyjaciół, działaczy komunistycznych w latach pięćdziesiątych.
61. Bublik W.: Kręgosłup. Z dziennika nieznanego brygadzysty. Przeł. E. Madany. W-wa: Czytelnik 1966, 290 s. Powieść demaskatorska ukazująca okres błędów i wypaczeń w Czechosłowacji w latach pięćdziesiątych.
62. Kundera M.: Zart. Przeł. E. Witwicka. W-wa: PIW, 327 s. Głośna powieść czeskiego pisarza o perypetiach życiowych praskiego studenta, który zostaje wydany z uczelni.
63. Mucha J.: Jaką będzie miał twarz. Przeł. E. Witwicka. W-wa: PIW, 316 s. Bohaterem powieści jest dziennikarz niesłusznie oskarżony a następnie zrehabilitowany.
64. Pazourek W.: Zdrada. Przeł. G. Łatuszyński. W-wa: KiW 1972. Na tle wydarzeń politycznych 1938 roku, a zwłaszcza układu monachijskiego, toczy się akcja powieści w małej granicznej wiosce. Jej bohaterami są żołnierze straży granicznej i celnicy pragnący walczyć z hitlerowskim najazdem.
65. Vanczura V.: Trzy rzeki. Tł. (z czes.) G. Łatuszyński. Katowice: Losy pokolenia, które wchodzi w życie w momencie powstania Czechosłowacji. Głównym bohaterem powieści jest Jan Kostka, syn chłopca, biorący udział w I wojnie światowej i Rewolucji Październikowej.

X. WIEŚ

66. Ciger Hronsky J.: Józef Mak. (ze słowac.) A. Sieczkowski. W-wa: PIW 1977, 292 s. Powieści XX wieku. Powieść o tematyce wiejskiej, której bohaterem jest chłop żyjący w końcu XIX wieku.
67. Klima I.: Godziny ciszy. Przeł. M. Erhardtowa. W-wa: KiW 1966, 316 s. Obraz przemian społecznych i obyczajowych po 1945 roku w małej zacofanej wiosce słowackiej.
68. Minac V.: Załoba na dwie ręce. Tł. ze słowac. C. Dmochowska. Katowice: Śląsk, 316 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich. Zbiór opowiadań o tematyce społecznej i obyczajowej; niektóre dotyczą wsi.
69. Tažky L.: Dunajskie groby. (Ze słowac.) przeł. D. Abrahamowicz. Katowice: Śląsk 1970, 245 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich. Konflikty społeczne i narodowościowe w Czechosłowacji w okresie międzywojennym. Akcja trzech opowiadań toczy się głównie na wsi słowackiej.
70. Urban M.: Wołanie bez echa. Wybór opowiadań. Tłum. (ze słowac.) A. Piotrowski, E. Witwicka. Katowice: Śląsk, 324 s. Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich. Akcja opowiadań rozgrywa się na Orawie, na tle górskiego krajobrazu.

Bibliografia adnotowana gwar śląskich

Gwary Śląska były najwcześniej przedmiotem zainteresowania dialektologów. Badania terenowe rozpoczęły się w XIX wieku, a prace L. Malinowskiego stanowiły początek dialektologii polskiej.

Późniejsze badania doprowadziły do wydania wielu publikacji; w tym kilku monografiach poszczególnych miejscowości i większych terenów. Prace te, wśród których poczesne miejsce zajmuje monografia K. Nitscha „Dialekty polskie Śląska”, obejmuje również materiały leksykalne w formie słowników, indeksów wyrazowych oraz map.

Z dawnych studiów monograficznych dotyczących gwar śląskich na plan pierwszy wysuwają się publikacje pióra J. Bystronia F. Steuera, W. Taszyckiego, St. Rosponda. Mimo obfitości opracowań Śląsk stanowił nadal szczególnie wdzięczne pole do badań. Najbliższej rozwijające się pod egidą prof. K. Nitscha studia dialektologiczne znalazły znakomitych, pełnych samodzielnej inicjatywy kontynuatorów w osobach: St. Bąka, P. Gołąba, W. Dobrzyńskiego, F. Pluty, A. Zareby.

Przedstawiony wykaz literatury nie jest kompletny. Zasadniczym kryterium doboru pozycji było doniosłość publikacji w całym dorobku piśmiennictwa dialektologicznego. Pominięto również prace sprzed 1930 roku.

Bąk Stanisław: Gwary ludowe na Dolnym Śląsku. Cz. I Głosownia: Poznań 1956 — s. 129.

Przedmiotem publikacji są północno-zachodnie dialekty śląskie. Potrzeba opracowania dawnego narzecza na Dolnym Śląsku była bar-

dzo nagląca, bowiem informatorów językowych pozostało niewiele; część wyjechała do Niemiec, część zginęła w czasie wojny. Praca ta, stanowi wstępny etap opisu gwar dolnośląskich; omawia fonetykę.

Bąk Stanisław: Mowa polska na Śląsku. Wrocław 1974 — s. 224.

Wykorzystując dość obfitą literaturę dialektologiczną o Śląsku, a zwłaszcza nowe prace St. Bąka, F. Bizonia, W. Dobrzyńskiego, P. Gołąba, F. Pluty, A. Zaręby, autor podejmuje próbę bardziej przejrzystego przedstawienia gramatycznego systemu dialektów śląskich.

W pracy omówione zostały: właściwości głosowe narzecza śląskiego, słowotwórstwo, fleksja oraz zamieszczony został zbiór tekstów dialektów zachodnio-południowo-śląskich i północno-śląskich.

Bąk Stanisław: O zbieraniu materiałów gwarowych na Śląsku. Z przedm. K. Nitscha. Katowice 1937 — s.36.

Publikacja ta zawiera szczegółowy przegląd dotychczasowych badań językowych Śląska oraz praktyczne wskazówki dla dialektologów zamierzających pracować nad materiałem językowym tego terenu.

Bąk Stanisław: Prace dialektologiczne na Śląsku przed Lucjanem Malinowskim. Katowice 1947 — s. 45.

Chociaż wszystkie prace językoznawcze podają jako twórcę polskiej dialektologii i pierwszego badacza Śląska prof. L. Malinowskiego autor wykazuje, że językiem tego regionu zajmowali się inni. „Od czasu do czasu bowiem znalazł się ktoś, co i tym sprawom poświęcał trochę czasu i pracy. Nie trzeba tych ludzi szukać wśród zawodowych językoznawców. Są to przygodni zbieracze tworców kultury duchowej ludu polskiego”. Tym osobom poświęcił St. Bąk swoją rozprawkę.

Bąk Stanisław: Z badań nad przeszłością dialektu śląskiego. III księga różnych ciekawych rzeczy ... w miasteczku Bieruniu. Rękopis z XVIII i XIX w. Wrocław 1958 — s. 105.

Bazą badań językowych autora jest pamiętnik spisany przez dwie osoby Franciszka Mialskiego i jego syna z miejscowości Stary Bieruń. Autor analizuje pisownię, głosownię i morfologię rękopisu. W końcu pracy zamieszcza tekst pamiętnika i słownik.

Bąk Stanisław: Zróżnicowanie narzecza śląskiego. Prace i Materiały Etnograficzne 1964 nr 23 s. 401—523.

Na podstawie bogatego materiału zebranego w czasie długoletnich badań językowych na terenie Śląska autor dokonuje próby podziału gwar śląskich. Wiele miejsca poświęca dogłębnej charakterystyce poszczególnych dialektów. W artykule opublikowanym kilka lat później w „Slavia Occidentalis” z 1971 roku nr 28/29 s. 3—14. St. Bąk poszerza ten temat w oparciu o dalsze badania dialektologiczne.

Dejna Kazimierz: Dialekty polskie. Wrocław 1973 — s. 282.

Praca K. Dejny należy do najważniejszych kompendiów o dialektach polskich. Ma charakter podręcznikowy. Jej celem jest zapoznanie

z dotychczasowymi osiągnięciami dialektografii i dialektologii polskiej. Jednocześnie omawia na stronach 261—266 dialekt śląski; jego zasięg oraz najbardziej charakterystyczne cechy dialektalne tego regionu.

Dobrzyński Walenty: Gwary powiatu niemodlińskiego. Cz. I Fonetyka. Wrocław 1963 — s. 97. Cz. II Morfologia, teksty gwarowe. Wrocław 1967 — Zeszyty Naukowe WSP w Opolu ser. B.: Studia i Rozprawy nr 18.

Gwarami powiatu niemodlińskiego interesowano się od dawna, ale dopiero pozycja W. Dobrzyńskiego jest szczegółowym i wyczerpującym zgłębieniem tego tematu. W części pierwszej autor przeprowadza drobiazgową analizę głosowni materiału językowego, druga część zawiera słowotwórstwo, fleksję oraz teksty gwarowe.

Gołąb Piotr: Gwara Schodni i okolicy. Wrocław 1955 — s. 202.

Piotr Gołąb pochodził ze wsi Schodnia, zna dobrze gwara tej miejscowości co jest jednym ze źródeł niniejszej pracy. Po omówieniu szczegółowym głosowni i morfologii, autor porównuje gwara Schodni z szeregiem innych gwar okolic byłego powiatu opolskiego oraz z całym Śląskiem. W pracy uwzględnia również porównanie z językiem staropolskim.

Malinowski Lucjan: Beiträge zur slavischen Dialektologie: Über die Oppelnische Mundart in Oberschlesien. Leipzig 1873.

Jest to najstarsza monografia dialektu śląskiego sporządzona przez rodowitego Ślązaka prof. L. Malinowskiego. Wśród szeregu studiów autora poświęconych narzeczu tej dzielnicy jest ona dziełem najpełniejszym.

Mały atlas gwar polskich. Praca zbiorowa pod kierownictwem K. Nitscha; od r. 1960 pod kierownictwem M. Karasia. T. I-XIII. Wrocław 1957—1970.

Mały atlas gwar polskich to dzieło będące jednym z najpoważniejszych przedsięwzięć polskiej dialektologii lat powojennych. Materiały do Atlasu były zbierane wysiłkiem całego językoznawczego środowiska polskiego. Atlas jest syntezą dotychczasowego dorobku polskiej dialektologii. Każdy tom składa się z 50 map i części komentarzowej. Czytelnik może tu znaleźć wiele informacji o gwarach śląskich na tle innych gwar, a poparty licznymi mapami.

Mayre Józef, Rospond Stanisław: Z badań nad przeszłością dialektu śląskiego. Wrocław 1956 —

Niniejszy tom zawiera naukową analizę śląskiego słownika gwarowego pochodzącego z podręcznika akuszerki „Nauka sztuki położnicy”. Autorzy analizują pisownię i język materiału. Ponadto w pracy zamieszczony jest tekst „Zbiór niektórych prawie polskich słów i wyrażeń” oraz słownik śląskich terminów w porządku alfabetycznym.

Nitsch Kazimierz: Dialekty polskie Śląska. Kraków 1939 — s. 225.
też: **Nitsch K.: Wybór pism polonisty. T. I-IV. Wrocław 1954—1958**
— s. 7—115.

Praca stanowi ogólny przegląd najważniejszych zjawisk językowych terytorium śląskiego. Daje ogólny zarys mowy ludowej całego Śląska. Cała praca składa się z czterech części: glosowni, morfologii, ugrupowania dialektów, listów ludowych i słownika. Z zakresu składni są tylko spostrzeżenia zapisane przy dokładnym omawianiu zjawisk morfologicznych.

Nitsch Kazimierz: Polskie gwary ludowe Ziem Zachodnich. Kraków 1946 — s. 21.

Pod względem dialektologicznym tereny, które były kiedyś pod zaborem pruskim, nie są jednolite. Zróżnicowanie dialektologiczne jest odbiciem wczesnohistorycznego podziału Polski na plemiona. Rozprawka stanowi przegląd gwar zachodnich ze szczególnym uwzględnieniem Śląska.

Pluta Feliks: Dialekt głogówecki. Cz. I. Fonetyka. Wrocław 1963 — s. 134. Cz. II. Słowotwórstwo, fleksja, teksty gwarowe. Wrocław 1964 — s. 152.

Praca poświęcona mowie ludowej okolic Głogówka na Śląsku Opolskim składa się z dwóch części; pierwszej omawiającej system fonetyczny, a więc samogłoski, spółgłoski i grupy spółgłoskowe oraz drugiej stanowiącej morfologię (słowotwórstwo i fleksję) i teksty gwarowe. Autor wykazuje na podstawie badań dialektologicznych zmiany, szczególnie fonetyczne, jakie zaszły na przestrzeni półwiekowego rozwoju w dialekcie głogóweckim.

Pluta Feliks: Słownictwo Dzierżysławie w powiecie prudnickim. Zeszyty Naukowe WSP im. Powstańców Śląskich w Opolu, seria B: Studia i Monografie nr 37 Wrocław 1973 — s. 206.

Słownictwo Dzierżysławie w powiecie prudnickim to publikacja o dużym znaczeniu w polskiej dialektologii, dotycząca obszaru językowego dotychczas nie przebadanego. Konieczność opracowania tego tematu jest tym bardziej uzasadniona, że „(...) obecnie sytuacja w gwarach przypomina płonący dom, z którego dialektologia ratuje się w tempie alarmowym, co się da”:

Rospond Stanisław: O integracji językowej w ogóle, a na Śląsku w szczególności. Studia Śląskie 1970 — s. 63—91, T. 18.

Autor zapoznaje czytelnika ze schematem podziału języka, miejscem gwar w tym podziale, dynamiką procesów językowych; zmian adaptacyjnych i integracyjnych. W pracy podano stan badań nad językiem śląskim.

Rospond Stanisław: Z badań nad przeszłością dialektu śląskiego. Wrocław 1948 — s. 206.

W studium tym autor opierając się na wybranym materiale językowym podpisanym inicjałami E.G.H. a zatytułowanym: Der hoch —

—und plattpolnische Reisegefährte für einen reisenden Deutsche nach Südpreußen und Oberschlesien. Nebst einer Anweisung zur Selbstübung dieser Sprache von einen in jener Gegend wohnenden Verfasser, wydany we Wroclawiu i Lipsku w 1804 r., przedstawia stopień wiadomości na temat gwary śląskiej. Ukazuje ówczesną wiedzę o języku Śląska, wokalizmie, konsonantyzmie, morfologii i składni w dobie, gdy językoznawstwo, a zwłaszcza dialektologia były jeszcze w zarodku.

Steuer Feliks: Narzecze baborowskie. Kraków 1937 — s. 142.

Baborów leży w byłym powiecie głubczyckim, na pograniczu językowym polsko-morawsko-niemieckim. W okolicach tych starodawne gwary i zwyczaje zanikają, dlatego autor poświęcił rozprawę narzeczu baborowskiemu. Monografia składa się z trzech części: gramatyki (omawiającej fonetykę i morfologię), tekstów i słownika.

Śląskie teksty gwarowe. Pod red. A. Zaręby. Kraków 1961 — s. 160.

Praca stanowi zbiór tekstów gwarowych z całego obszaru Śląska. Na wstępie określono granice terytorium gwar śląskich oraz omówiono zasadnicze cechy gwarowe poszczególnych dialektów śląskich. Dalej zamieszczone są już same teksty zebrane przez znanych badaczy języka śląskiego, m.in.: St. Bąka, F. Bizonia, W. Dobrzyńskiego, W. Lubasia, F. Plute, S. Reczka, Z. Stiebera, A. Zarębę.

Urbańczyk Stanisław: Zarys dialektologii polskiej. Warszawa 1976 — s. 100.

Jest to piąte wydanie uniwersyteckiego podręcznika przeznaczonego dla studentów polonistów i sławistów. Autor opisuje dialekty pod względem fonetyki, słowotwórstwa, fleksji, słownictwa i składni oraz omawia ich ugrupowanie na terenie Polski. W paragrafie 66 przedstawia najważniejsze cechy gwar śląskich.

Zaręba Andrzej: Atlas językowy Śląska. Kraków 1969 — s. 155. T. I, 1970 T. II, 1972 T. III.

Atlas językowy Śląska stanowi cały cykl wydawniczy, na który składa się kilka tomów wydawanych w odstępach rocznych. Każdy tom składa się z części atlasowej zawierającej 250 map oraz części komentarzowej, będącej niezbędnym wyjaśnieniem językowym i rzeczowym do poszczególnych map. Celem pracy jest przedstawienie graficzne zjawisk gwarowych w zakresie głosowni, gramatyki i słownictwa tych terenów Śląska, gdzie mieszka ludność autochtoniczna na co dzień posługująca się dialektem śląskim.

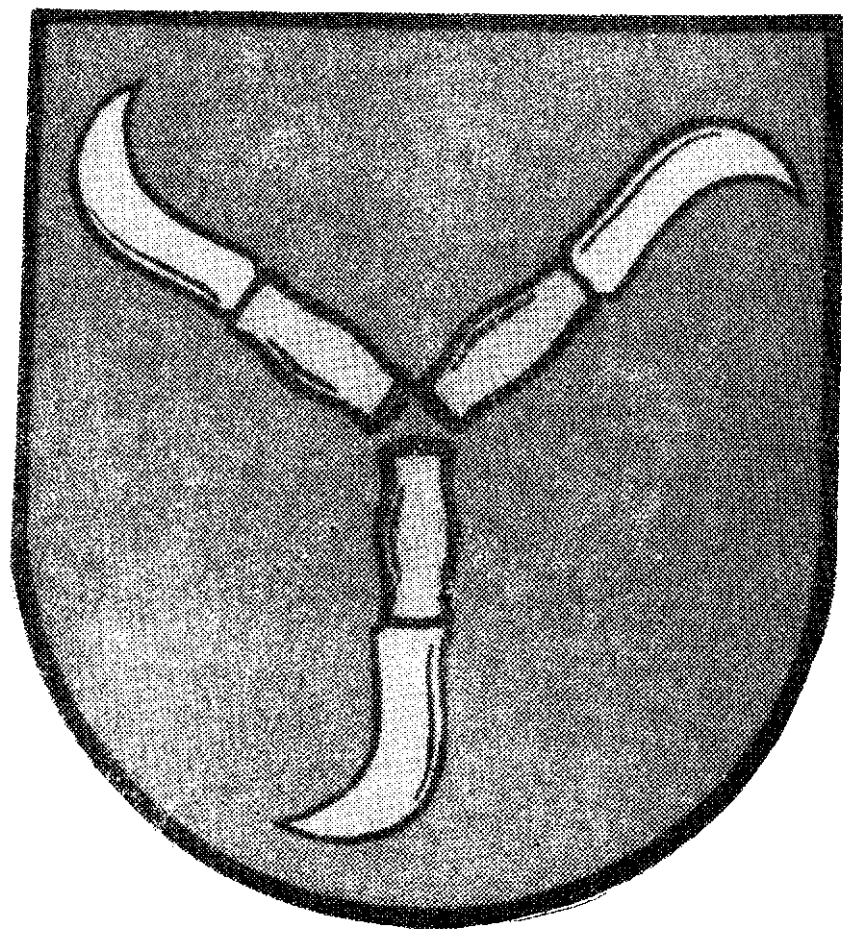
Zaręba Andrzej: Gwara Siołkowic. W: Stare i Nowe Siołkowice. Pod red. M. Gładysza. Cz. II. Wrocław 1966 — s. 20—55.

W obszernej monografii Stare i Nowe Siołkowice jeden z rozdziałów poświęcony jest gwarze tego terenu. Autor przedstawia w nim zarys systemu gramatycznego, właściwości słownikowych gwary

Siołkowic oraz stosunek gwary do innych dialektów śląskich i języka ogólnonarodowego. Ukazuje również ewolucję gwary przez porównanie materiałów współczesnych z wcześniej zebranymi.

Zaręba Andrzej: Słownik Starych Siołkowic w powiecie opolskim. Kraków 1960 — s. 166.

Słownik A. Zaręby jest dobitnym dowodem jak wieś Stare Siołkowice przez długi okres należąca administracyjnie do Prus i Niemiec zachowała rodzimą gwary śląską. Materiał leksykalny przedstawiony w Słowniku obejmuje ponad 4000 haseł. Słownik ma układ alfabetyczny, osobno dla nazw pospolitych, osobno dla własnych. Każda nazwa podana jest w postaci literackiej, bądź zrekonstruowanej, po hasle podane jest znaczenie wyrazu i forma fonetyczna.

Działalność informacyjna Działu Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Technik Audiowizualnych Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu

Dział Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Technik Audiowizualnych pełni funkcję pomocniczą w stosunku do pozostałych działów merytorycznych Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu. W Dziale zatrudnione są 3 osoby na pełnych etatach i 3 osoby na ryczałtach, po 14 godzin tygodniowo¹.

Podstawowym celem działalności Działu jest dostarczanie użytkownikom różnego typu informacji. Nazwa Działu nie jest w pełni adekwatna do zakresu realizowanych zadań. W ramach Działu funkcjonuje Biblioteka Repertuarowa i Gabinet Technik Audiowizualnych oraz prowadzona jest działalność wydawnicza. Natomiast nie wykonuje się prac dokumentacyjnych sensu stricto². Biblioteka Repertuarowa i Gabinet Technik Audiowizualnych stanowią organizacyjną całość, będącą rodzajem biblioteki fachowej. Zajmują dwa, połączone ze sobą pomieszczenia i są obsługiwane przez tych samych pracowników. W nazwie wyodrębnione zostały, niesłusznie zresztą, dwa człony, ze względu na charakter zbiorów. Wskazywać mają one na fakt, że w jednym z pomieszczeń znajduje się księgozbiór a w drugim zbiory audiowizualne. Jest to pozostałość stanu poprzedniego, kiedy to Biblioteka Repertuarowa i Gabinet Metodyczny stanowiły odrębne jednostki organizacyjne.

W zbiorach Biblioteki Repertuarowej i Gabinetu Technik Audiowizualnych znajduje się 16.794 woluminów książek, 1.678 płyt gramofonowych, 255 taśm magnetofonowych, 331 przezroczy, 38 zestawów fotogramów i reprodukcji³, 147 tysięcy czasopism, w tym 120 polskich, 12 radzieckich i 15 z krajów demokracji ludowej⁴ oraz materiały poglądowe do szkoleń z zakresu teatru⁵. Zakres tematyczny księgozbioru obejmuje: teorię kultury, metodykę pracy kultu-

ralno-wychowawczej, materiały repertuarowe dla amatorskich zespołów artystycznych, poezję, historię sztuk plastycznych, muzyki, fotografii i filmu, filozofię, psychologię, socjologię, pedagogikę, a ponadto wydawnictwa wojewódzkich domów kultury w kraju. Gromadzone czasopisma zarówno polskie jak i zagraniczne, tematycznie zbliżone są do profilu księgozbioru. Płytoteka zawiera muzykę poważną, ludową, jazzową i rozrywkową, recytacje wybitnych aktorów oraz teksty do nauki języków obcych.

Na taśmach magnetofonowych znajdują się nagrania audycji słowno-muzycznych z zakresu historii muzyki, teatru, filmu i literatury a ponadto nagrania muzyki rozrywkowej i efektów akustycznych, przeznaczonych do wykorzystywania podczas imprez kulturalno-artystycznych. Tematyka zgromadzonych przezroczy obejmuje sztuki plastyczne, teatr lalek, historię, krajoznawstwo i bajki dla dzieci. Oprócz tego rozpoczęto gromadzenie dokumentacji działalności imprezowej WDK w formie wycinków prasowych, zdjęć, filmów oraz nagrań na taśmach magnetofonowych i magnetowidowych⁵. Na aparat pomocy bibliotecznych składają się katalogi księgozbioru: alfabetyczny, rzeczowy — sporządzony według Uniwersalnej Kwalifikacji Dziesiątej oraz katalog cząstkowy, obejmujący wybrane partie księgozbioru i dotyczące problematyki szczególnie interesującej użytkowników⁷. Natomiast zbiory audiowizualne nie są skatalogowane. Większość z nich spisana jest według numerów inwentarzowych, w katalogu wydanym w formie broszurowej. Dokumentacją imprez kulturalno-oświatowych nie jest w ogóle spisana ani skatalogowana.

Księgozbiór i zbiory audiowizualne stanowią źródła informacji gromadzone, przede wszystkim, z myślą o działaczach i pracownikach placówek upowszechniania kultury. Celem zasadniczym, jakiemu mają one służyć, jak udzielanie pomocy w organizowaniu różnorodnych form działalności kulturalno-wychowawczej w ośrodkach, domach kultury i klubach na terenie województwa opolskiego, pogłębienie zainteresowań tematyką związaną z upowszechnianiem kultury wśród działaczy i pracowników kultury oraz udzielanie pomocy studentom Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu i Państwowego Studium Kulturalno-Oświatowego i Bibliotekarskiego w Opolu poprzez wskazywanie i udostępnianie odpowiednich materiałów metodycznych, repertuarowych i fotograficznych⁸. Większa część księgozbioru wypożyczana jest czytelnikom na zewnątrz. Natomiast encyklopedie, słowniki, informatory oraz wydawnictwa albumowe stanowią księgozbiór prezencyjny, udostępniany na miejscu⁹. Przy wypożyczeniu książek lub korzystaniu z nich na miejscu użytkownicy częstokroć korzystają z porad i pomocy pracowników, mimo że w Bibliotece Repertuarowej wprowadzony został wolny dostęp do półek. Stosunkowo często pracownicy Biblioteki Repertuarowej przeprowadzają kwerendy, które dotyczą w znacznym stopniu, materiałów repertuarowych dla amatorskich zespołów artystycznych o ściśle określonej tematyce oraz materiałów metodyczno-repertuarowych do organizacji imprez z okazji rocznic i świąt państwowych¹⁰. Stąd też wymagana jest u pracowników Biblioteki Repertuarowej znajomość, nie tylko zbiorów, ale również charakteru pracy i programu działania WDK oraz ośrodków i domów kultury na terenie województwa. Analizując strukturę czytelników stwierdza się jednakże, że zasadniczy trzon korzystających z Biblioteki Repertuarowej, bo

aż 60%, stanowią studenci WSP w Opolu, głównie kierunku pedagogiki kulturowo- oświatowej, słuchacze PSKOiB w Opolu oraz uczniowie. 16% stanowią pracownicy placówek upowszechniania kultury, 8% nauczyciele, głównie nauk humanistycznych, oraz 16% przedstawiciele innych zawodów i emeryci¹¹. Jak na tego typu bibliotekę, ilość korzystających z niej pracowników placówek kulturalnych jest zbyt niska. Przyczyną tego stanu można doszukać się w trudnościach z bezpośrednim, częstym dojazdem użytkowników do Opolu, w dysponowaniu niewielką ilością egzemplarzy poszukiwanych tytułów¹² oraz w mało ożywionej informacji o posiadanych zbiorach.

W większym stopniu pracownicy kultury korzystają ze zbiorów audiowizualnych. Stanowią oni 72% wypożyczających przezroczną, zestawy fotogramów i środki poglądowe do szkoleń. Płyty gramofonowe i taśmy magnetofonowe nie są wypożyczane na zewnątrz, jedynie dokonuje się z nich przegrań na taśmy osób zainteresowanych¹³. Z nagrań na płytach gramofonowych i taśmach magnetofonowych lub dokonanych przegrań często korzystają pracownicy WDK przy organizowaniu różnorodnych imprez kulturalno-rozrywkowych.

Celem poszerzenia grona odbiorców, informuje się terenie placówki kulturalno-wychowawcze o zakupionych nowościach wydawniczych o tematyce kulturalno-wychowawczej oraz instytucje oświatowe i organizacje społeczne o charakterze zbiorów i formach działalności Biblioteki Repertuarowej i Gabinetu Technik Audiowizualnych¹⁴. Jednakże, jak wyżej wspomniano, działalność ta jest za mało intensywna¹⁵. Biblioteka Repertuarowa i Gabinet Technik Audiowizualnych współdziałają z pozostałymi działami merytorycznymi WDK. Na zamówienie pracowników WDK przeprowadzane są kwerendy¹⁶. Zebrany materiał stanowi pomoc w realizacji zadań programowych, poszczególnych działów pracy WDK. Stwierdza się jednak, że częstotliwość korzystania ze zbiorów Biblioteki Repertuarowej przez pracowników WDK jest zbyt mała¹⁷. W związku z organizowanymi szkoleniami i seminariami oraz większymi akcjami i imprezami, opracowywane są tematyczne zestawienia bibliograficzne, w oparciu o zasoby Biblioteki Repertuarowej¹⁸.

Opracowane materiały, po ich powieleniu, przekazywane są uczestnikom poszczególnych form dokształcania i doskonalenia lub przesyłane do ośrodków i domów kultury na terenie województwa¹⁹. Tak więc, prowadzona przez Bibliotekę Repertuarową i Gabinet Technik Audiowizualnych działalność informacyjna zawiera elementy informacji bibliotecznej, bibliograficznej i rzeczowej oraz stanowi informację ogólną bądź adresowaną. Ponadto Dział Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Technik Audiowizualnych opracowuje i wydaje zbiory materiałów repertuarowych i metodycznych (teksty, nuty, wskazówki dotyczące organizacji imprez itp.) przeznaczonych do wykorzystania przez ośrodki, domy kultury i kluby. Dział zamierza również podjąć opracowanie i wydawanie własnych scenariuszy imprez kulturalno-oświatowych. Wszystkie poczynania wydawnicze Działu planowane są w porozumieniu z odpowiednimi działami WDK bądź wykonywane na ich zamówienie²⁰. Wydawnictwa Działu docierają do placówek kulturalnych w województwie, gdzie stanowią mającą pomoc w organizacji ich działalności. Do systematycznego przekazywania do WDK informacji o planowanych wydarzeniach kulturalnych zobowiązane są wszystkie miejsko-gminne i gminne ośrodki kultury, a za ich pośrednictwem wiejskie domy kultury, klu-

by i świetlice, a ponadto zakładowe domy kultury, towarzystwa regionalne oraz zawodowe instytucje upowszechniania kultury (muzea, teatry, filharmonia, przedsiębiorstwo estradowe, biuro organizacji wystaw artystycznych, szkolnictwo artystyczne) województwa opolskiego²¹. Stworzony system zbierania i przekazywania informacji pozwolił na ujawnienie „białych plam” w aktywności kulturalnej miast i gmin, a z drugiej strony umożliwił ożywienie wymiany pomysłów i grup artystycznych między placówkami kulturalno-wychowawczymi. Ponadto zebrany i odpowiednio uporządkowany materiał informacyjny zawiera istotne wskazówki do planowania i programowania pracy WDK oraz stanowi jedną z podstaw do określonych poczynań koordynacyjnych w odniesieniu do placówek kulturalno-wychowawczych w województwie. Zebrany materiał informacyjny stanowi także podstawę do opracowywania artykułów i notatek informacyjnych dla potrzeb radia i prasy²².

Cała działalność informacyjno-wydawnicza, dla której powołany został Dział Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Techniki Audio-wizualnych, służył ma dostarczeniu informacji potrzebnych do organizowania pracy w placówkach kulturalno-wychowawczych oraz stymulowaniu coraz szerszego rozwoju społecznego uczestnictwa w kulturze. Mimo że w systemie funkcjonowania dostrzega się szereg mankamentów, spowodowanych zbyt małą ilością kadry, nieodpowiednim locum i niewystarczającym zasobem zbiorów, stwierdzić należy, iż prowadzona przez Dział działalność informacyjna, osiąga w dużym stopniu zamierzony cel²³.

PRZYPISY

- 1 — Lista obecności pracowników Wojewódzkiego Domu Kultury na miesiąc wrzesień 1977 r., Składnica Akt Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu, akta nieuporządkowane
- 2 — Plan pracy Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu na rok 1977/78, akta znajdujące się w WDK, s. 11—12
- 3 — Stan na 31 grudnia 1977 r. (Księga inwentarzowa księgozbioru, Księga inwentarzowa płyt gramofonowych, Księga inwentarzowa taśm magnetyfonowych i fotogramów, akta znajdujące się w WDK)
- 4 — Karty akcesyjne czasopism Biblioteki Repertuarowej Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu, akta znajdujące się w WDK
- 5 — Tamże
- 6 — Plan pracy..., s. 11
- 7 — Katalog cząstkowy obejmuje następujące zagadnienia: ogólne problemy kultury, domy kultury, kluby, świetlice, metodyka pracy kulturalno-wychowawczej, scenariusze imprez i materiały repertuarowe, statuty i regulaminy placówek kulturalnych, instruktaż i poradnictwo, władomości o Śląsku, wybitne postacie z kręgu sztuki i kultury (Katalog pomocniczy Księgozbioru Biblioteki Repertuarowej WDK)
- 8 — Struktura wewnętrzna Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu. Załącznik do Statutu Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu ustalonego Zarządzeniem Nr 5/76 Wojewody Opolskiego z dnia 1976 r., akta znajdujące się w Wydziale Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Opolu, s. 4
- 9 — W 1977 r. w Bibliotece Repertuarowej WDK było 482 czytelników, dokonano 3165 wypożyczeń książek, ze zbiorów na miejscu skorzystano 266 razy. (Dziennik pracy Biblioteki Repertuarowej Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu — 1977 r., akta znajdujące się w WDK)
- 10 — W 1977 r. zrealizowano 54 większe kwerendy. (Zeszyt kwerend Biblioteki Repertuarowej Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu — 1977 r., akta znajdujące się w WDK)
- 11 — Karty czytelników Biblioteki Repertuarowej Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu — 1977 r. i 1978 r., akta znajdujące się w WDK.

- 12 — Większość tytułów książek kupowana jest w jednym egzemplarzu. (Księga inwentarzowa księgozbioru, akta znajdujące się w WDK)
- 13 — Przegrań dokonuje elektroakustyk, zatrudniony w Dziale Środowiskowym Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu. (Plan Kultury w Opolu na 1978 r., akta znajdujące się w WDK).
- 14 — Plan pracy Działu Informacji Wydawnictw, Dokumentacji i Techniki Audiowizualnych Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu, na 1978 r., Składnica Akt WDK, akta nieuporządkowane, s. 41
- 15 — W latach ubiegłych organizowano w szerszym zakresie akcje informacyjne o zbiorach Biblioteki Repertuarowej i Gabinetu Techniki Audiowizualnych. (Plan pracy Gabinetu Środków Audiowizualnych Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu, Składnica Akt WDK, akta nieuporządkowane)
- 16 — Plan pracy Działu Informacji..., s. 41
- 17 — Wprawdzie prawie wszyscy pracownicy WDK korzystają z księgozbioru Biblioteki Repertuarowej, jednakże ilość wypożyczonych egzemplarzy, przypadająca średnio na jednego pracownika — wynosiła w 1977 roku zaledwie 10. (Karty czytelników...)
- 18 — Plan pracy Wojewódzkiego..., s. 13
- 19 — Plan pracy Działu Informacji..., s. 41
- 20 — Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu w roku 1976, Składnica Akt Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Opolu, akta nieuporządkowane, s. 19; Plan pracy Wojewódzkiego..., s. 12
- 21 — Pismo Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu do ośrodków kultury nr Dz. Inf. 0320/2/76 z dnia 5 kwietnia 1976 r. dot. systemu zbierania i przekazywania informacji do WDK, Składnica Akt Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu, akta nieuporządkowane
- 22 — W 1978 r. Dział Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Techniki Audiowizualnych WDK opracował 8 artykułów dla potrzeb prasy, 57 notatek dla potrzeb radia i prasy, 3 informacje dla Centralnego Ośrodka Kultury w Warszawie 12 informacji o działalności WDK dla Opolskiego Informatora Kulturalnego. (Sprawozdanie z działalności..., s. 19)
- 23 — Artykuł przedstawia stan w roku 1978. W 1979 r. nastąpiły pewne zmiany w działalności Działu Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Techniki Audiowizualnych. Bibliotekę Repertuarową i Oddział Techniki Audiowizualnych dysponują aktualnie odrębnymi pomieszczeniami i obsługiwane są przez oddzielnych pracowników. Gab. Techniki Audiowizualnych wyposażony został w studio nagrań, który prowadzi działalność na rzecz placówek kulturalno-wychowawczych.

Janina Kościów

Halina Gąszczyńska
kustosz Wojewódzkiej
Biblioteki Publicznej
w Opolu

Są życiorysy bogate, efektowne, które nadają się na scenariusz filmowy. Są biografie ludzi skromnych, którzy całe swoje życie poświęcili pracy i kryli się jak za dymną zasłoną w ciszy swoich gabinetów, domów, nie dbając o rozgłos i popularność u patrzących z filozoficznym spokojem i zadumą na świat, ludzi, przemijanie... Ich pasją jest praca, mają nawyk dobrej roboty, a swoje życie wewnętrzne bogacą do końca swych dni. Kładąc swoją cegiełkę do budowy gmachu, któremu poświęcili życie, mają tylko jedno pragnienie, aby ta cegiełka była dobrej jakości. Do tej właśnie kategorii ludzi należy Pani Halina Gąszczyńska.

Próbując krótko nakreślić sylwetkę mgr Haliny Gąszczyńskiej — byłego długoletniego wicedyrektora Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu, trzeba by odtworzyć dzieje rozwoju tej placówki od chwili jej powstania, gdyż wszędzie zostawiła swój ślad. Pisząc zaś ten biogram, chciałabym niejako spłacić swój dług zaciągnięty wobec Niej, gdyż to Ona pierwsza wprowadzała mnie w praktyczne arkanę zawodu bibliotekarskiego u jej ciepły uśmiech i zyczeniwe zainteresowanie mam odbite na kłiszy pamięci... Urodziła się w Warszawie, a szkołę średnią ukończyła w Częstochowie. Potem chcąc się świadomie przysposobić do zawodu nauczycielskiego podjęła naukę na Kursach Nauczycielskich im. Nałkowskiego, których dyrektorem był świetny pedagog Władysław Spasowski. Następne to lata studiów na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1931 r. Nie chcąc rozstawać się z Uniwersytetem, który do dziś wspomina z rozczuleniem, rozpoczęła roczny

kurs pedagogiczny i w 1933 roku otrzymała Dyplom Nauczyciela Szkół Średnich.

Dalsze Jej dzieje to praca w szkole średniej w Wegrowie, a następnie w Płocku w Średniej Szkole Ogrodniczej. Zdobyte pracy w tych latach nie było łatwe i etat swój odstąpił jej kolega, który w tym czasie szedł właśnie do wojska. Potem losy swojej pedagogicznej wędrówki złączyła z mgr. Mieczysławem Gąszczyńskim — filologiem klasycznym i oboje podjęli pracę w Zduńskiej Woli, gdzie zakładali swój pierwszy dom. Tam mieszkali i pracowali do 1939 r. Potem podzielili los wojenny Polaków. Aresztowanie, wysiedlenie do Koprzywnicy pod Sandomierzem i indywidualne tajne nauczanie. Po wyzwoleniu na krótko wrócili do Zduńskiej Woli i od września 1945 roku pracują już w Nysie w Ogólnokształcącym Gimnazjum im. J. Sobieskiego. Swój pobyt na Śląsku zawdzięczają Gustawowi Morcinkowi, który ich jeszcze przed wojną namawiał do osiedlenia się na tych ziemiach mówiąc: przyjeżdżajcie na Śląsk, bo tu ginie polskość... Nie wiedząc jeszcze tuż po wojnie, że Morcinek żyje, chcieli wypełnić jego testament. Czasy nyskie i pierwsze lata pobytu, które były materialnie ciężkie, ale miały swój niewątpliwy romantyzm, to osobny rozdział życia związany z początkami szkolnictwa na Śląsku i rozwojem oświaty i kultury, gdyż szkoła była zaczątkiem zorganizowanego życia kulturalnego i ona promieniowała na miasto. Cały czas od początków swej pedagogicznej pracy Halina Gąszczyńska prowadziła bibliotekę, gdyż to należało do obowiązków polonisty, na marginesie jego pracy zasadniczej — nauczania. W Nysie była także sekretarzem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego siedzibą było nyskie gimnazjum i które miało na koncie ciekawe inicjatywy. Tu też Halina Gąszczyńska dowiedziawszy się, że Morcinek żyje, zorganizowała wspólnie z władzami miasta pierwsze wielkie spotkanie literackie z autorem „Wyrąbanego chodnika”.

Od 1 września 1951 roku mgr Halina Gąszczyńska pożegnała szkołę i zorganizowaną przez siebie bibliotekę i została mianowana wicedyrektorem powstającej właśnie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu. Mając duże doświadczenie bibliotekarskie, zabrała się z energią do organizowania księgozbioru i sieci bibliotek publicznych. W tym okresie zorganizowała już służbę informacyjną i często korzystała z usług Biblioteki Narodowej, wpisując skomplikowane czasami kwerendy do Zeszytu Pytań i Odpowiedzi. W tych latach była to rzadka inicjatywa i Biblioteka Narodowa oceniła ją bardzo pozytywnie.

To był czas tworzenia, nie stabilizacji, jeśli coś się robiło to z pasją i zaangażowaniem, a biblioteka nie była tylko miejscem pracy, ale ośrodkiem życia kulturalnego, towarzyskiego, tu zawiązywały się przyjaźnie i tu cieszone się z osiągnięć cudzych i własnych. W 1945 roku Biblioteka Wojewódzka przeprowadza się do własnego gmachu przy ul. Piastowskiej 18, a w 1955 roku dyrekcja powierza Pani Gąszczyńskiej opiekę nad bibliotekami miejskimi naszego województwa. Duży wkład pracy włożyła w organizację czytelni BWP. W nawale prac i pasjonujących poszukiwań antykwarycznych zapominała nawet o zorganizowaniu sobie gabinetu, tylko wstawiła biurko do ogólnej pracowni i do końca nie dopominała się o swoje prawa. Przez kilka lat siedziałam w tym pokoju i byłam świadkiem rodzących się ciągle nowych pomysłów, pasji

i dokładności w realizowaniu podjętych zobowiązań. Tutaj wymieniano się poglądy, dyskutowano o literaturze w ogóle i literaturze współczesnej w szczególności, tu potem omawiano się pierwsze programy telewizyjne, gdyż WPB zakupiła jeden z pierwszych aparatów w mieście i udostępniła czytelnikom.

Wielką pasją Pani dyrektor była organizacja wystaw książkowych, których ma na swym koncie wiele i które swoim poziomem dorównały najlepszym wystawom organizowanym przez biblioteki naukowe. Każdego roku jedna wielka wystawa dla miasta. Jedną z najbardziej pożytecznych wystaw, była wystawa poświęcona prasie polskiej na Śląsku. Nadesłali na nią materiały m. in. mieszkańcy z całego województwa i przyjeżdżali tłumnie ją zwiedzać, opowiadając, że za przechowywanie tej prasy groziło więzienie, obozy, śmierć. Dla porządku wymienię tylko te większe, które odbiły się echem w prasie i były bardzo przychylnie przyjmowane przez mieszkańców Opola. Do nich należała wystawa poświęcona Odrodzeniu (wzór wystawy warszawskiej), Słowackiemu, Zeromskiemu, Wyspiańskiemu i Sienkiewiczowi. Ta ostatnia została sprowadzona z muzeum A. Mickiewicza z Warszawy i była wystawą objazdową. Ekspozycja była we wszystkich większych bibliotekach naszego województwa. Wystawa poświęcona J. Słowiańskiemu również sprowadzona była z Warszawy, a Wyspiańskiemu — zajmowała dwa piętra budynku WBP. Były tam nawet lalki zaprojektowane ongiś przez Wyspiańskiego, których wiernie kopie wykonała CPLiA.

Z okazji 10-lecia powstania oddziału opolskiego Związku Literatów Polskich organizację wystawy powierzył Pani Gąszczyńskiej Wydział Kultury WRN. Niektóre większe wystawy organizowane były wspólnie z KMPiK, aby nie blokować czytelni mającej ciągle za mało miejsc dla uczących się studentów i uczniów szkół średnich. Wymienienie wszystkiego co robiła i organizowała Pani Gąszczyńska jest niemożliwe i byłoby nużące. Najciekawsza była jej osobowość. Zawsze miała prekursorskie pomysły i to co robiła, gwarantowało najwyższy poziom.

Drugim ogromnym dziełem pracy Pani Haliny Gąszczyńskiej były konkursy popularyzujące literaturę polską oraz problematykę śląską. Konkursy te przecierały trudną drogą do literatury współczesnej, która w owych latach nie była najchętniej czytana. Zastanawiam się czasem czy Pani Gąszczyńska w ogóle miała swój czas prywatny. Propaganda książki w środowisku, imprezy, dozór merytoryczny nad placówkami miejskimi i filiami w Opolu, do których jeździła nie tylko na kontrole, ale którym pomagała i opracowywała pomoce metodyczne, akcje oświatowe, dokumentacja pracy w licznie założonych przez siebie kronikach, praca w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, w którym była przewodniczącą Zarządu Miejskiego, wykłady na seminariach i podnoszenie poziomu fachowego bibliotekarzy, publicystyka, gdyż ma na swoim koncie duży dorobek w postaci artykułów zamieszczanych w prasie fachowej ogólnopolskiej, naszym poradniku, prasie miejscowej regionalnej oraz na łamach czasopism ogólnopolskich takich m. in. jak „Przegląd Zachodni” — wszystko to wymagało ogromnej pracy.

Z Jej inicjatywy wydano pierwszy przewodnik po bibliotekach Opola, a ileż druków ulotnych było Jej pomysłu! Do najpiękniejszych należała seria 9 kartek pocztowych z fragmentami poezji A. Mickiewicza i rysunkami Zbyszka Kowala. Pani Gąszczyńska jest wyma-

gająca dla siebie i dla innych, ale umie zawsze pokazać jak trzeba pracować i to co kazała zrobić najpierw wypróbowała sama. Chyba pierwsze normalizacyjne prace w naszym zawodzie były Jej autorstwa. Prywatnie nazywałyśmy Panią Dyrektorką „Poemat Pedagogiczny”, ale znając Jej poczucie humoru sędzę, że nam to wybaczy. Ileż humoru, śmiechu i satyry dostarczał bibliotekarzom całego województwa nasz kabaret „Bibliofilek” w którym śpiewano piosenkę z zapożyczoną melodią, ale własnym tekstem pt. „Siedzimy w bibliotece, za pensje jak w aptece...” Po przeczytaniu gdzieś krótkiej notatki w prasie, że biblioteki na świecie wprowadzają do wypożyczalni zbiory audiowizualne w 1964 roku zainicjowała wypożyczalnie płyt (przy Wypożyczalni Centralnej Książek), która była jedną z pierwszych tego typu placówek w Polsce i sama opracowała regulamin. Jej pomysłem było nagrywanie na taśmy fragmentów książek przez aktorów do popularyzacji i odtwarzanie jej z magnetofonów, dziś nazywanych książką mówioną. Uczyła kultury czytelniczej różnymi drogami m.in. przez organizowanie wystaw humorystycznych, pokazujących co zastawiają czytelnicy w książkach. I okazało się, że bardzo różne przedmioty eksponowane później w DOKiP — szpilki, grzebyki, legitymacje, listy, chusteczki do nosa, zasuszone kwiatki, fotografie, a nawet była jedna łyżeczka... Panią Gąszczyńską znali wszyscy bibliotekarze, cenili jej uczynność, a Ona sama dbała o rangę bibliotekarza i biblioteki w środowisku. Tylko lenie i przelotne ptaki nie miały w jej oczach uznania. Pasjonowała się teatrem, malarstwem, była zaprzyjaźniona z Jerzym Grotowskim podczas jego polskich lat i w jej domu na podwieczorku, na którym było kilka osób z biblioteki, byłyśmy świadkami zaciętej dyskusji nad „Akropolis” Wyspiańskiego i podziwialiśmy precyzję języka Grotowskiego oraz ścisły, analityczny i krytyczny umysł Gospodyni.

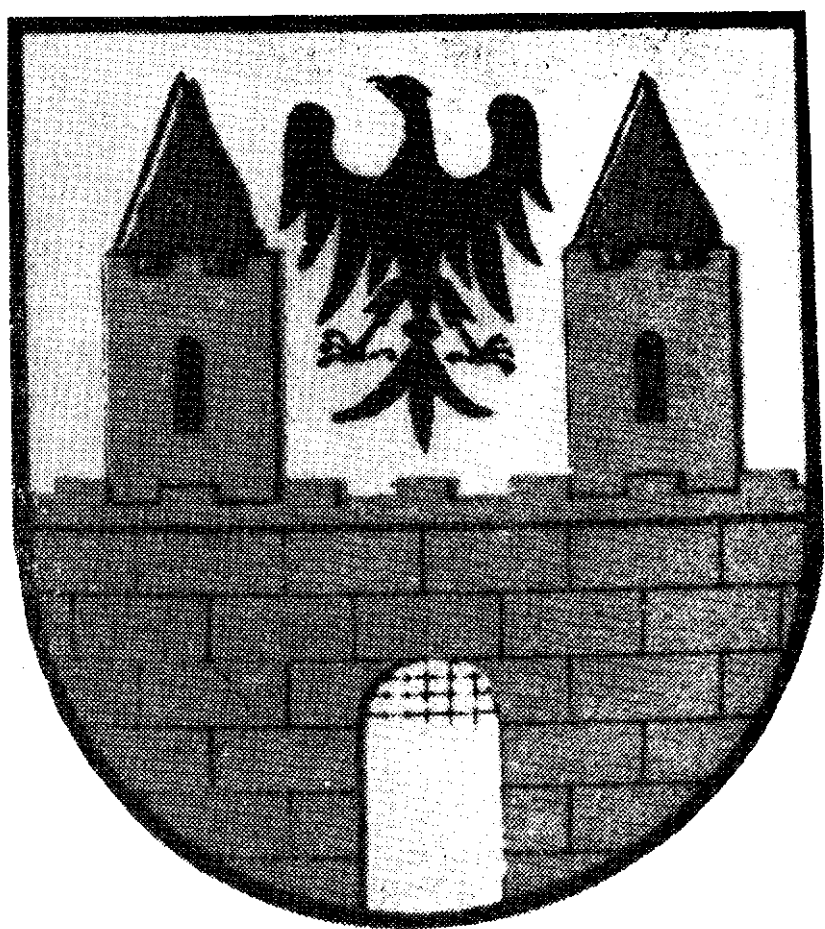
Wszystko co było ciekawe do obejrzenia w Polsce i godne uwagi z miejsca sygnalizowała i z jej inicjatywy odbyło się kilka wycieczek na wystawy do Warszawy, Krakowa, Katowic. Organizowała też wyjazdy na wybitniejsze spektakle teatralne i imprezy związane z książką organizowane przez większe biblioteki w Polsce. Bibliotekarz — to brzmień powinno dumnie. Tak bym określiła jej stosunek do tego skromnego, a jakże użytecznego i społecznie potrzebnego zawodu.

Sama dużo podróżowała po świecie i swoimi wrażeniami z Grecji, Włoch, Francji dzieliła się na spotkaniach organizowanych przez SBP. W wolnych chwilach maluje, a ulubionym motywem tego malarstwa są kwiaty i pejzaże.

1 listopada 1968 roku przeszła na emeryturę, ale jest wśród nas nadal, prowadząc dział dokumentacji życia społecznego i egzemplarz obowiązkowy, oraz pracując bardzo aktywnie w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich.

Za swą pracę otrzymała następujące odznaczenia: W 1958 roku — Srebrny Krzyż Zasługi, w 1963 — Zasłużony Działacz Kultury, w 1966 — Odznaka Tysiąciolecia, w 1966 — Zasłużony Działacz TRZZ w 1968 — Zasłużonemu Opolszczyźnie, w 1968 roku — Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Ponadto Halina Gąszczyńska posiada Złotą Odznakę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

MAJSTERKOWANIE

(wybór książek)

1. Bienkowski Zdzisław, Lipiński Edmund: Amatorskie anteny KF i UKF — teoria i praktyka. W-wa: WKiŁ 1978, 517 s., il.
2. Chojnacki Witold: Instalowanie i wyposażenie radiostacji amatorskich. W-wa: WKiŁ 1977, 268 s., il.
3. Domaniewski Tomasz: Majster we własnym domu. Wyd. 4 popr. i rozsz. W-wa: Inst. Wydaw. CRZZ 1973, 284 s., il.
4. Dzieńclewski Kazimierz, Staniszewski Leon: ABC modelarstwa okrętowego. Gdańsk: Wydawn. Morskie 1977, 107 s., tabl., il.
5. Elsztein Paweł: Budowa i pilotaż latawców. W-wa: WKiŁ 1975, 164 s., il., tabl., bibliogr.
6. Elsztein Paweł: Pierwsza wyprawa pod wodę. W-wa: Horyzonty 1975, 16 s., 2 tabl., il.
Zrób to Sam. Dla Początkujących
7. Faust Zbigniew: Konstruowanie i montaż układów radiosamotorskich. Wyd. 3 popr. i uzup. W-wa: WKiŁ 1974, 384 s., tabl. 2
8. Gajkowski Edmund, Jurkiewicz Stanisław: Samoloty września 1939. W-wa: Horyzonty 1976, 28 s., il.
Zrób to Sam. Dla Zaawansowanych
9. Horstmann Rudolf: Prace malarskie. W-wa: WN-T 1978, 128 s., il.
Hobby
10. Janowski Jan Kazimierz: Młody konstruktor. Zbiór 1 i 2. Wyd. 3 prerz. W-wa: WN-T 1974, 380 s.
11. Janowski Jan Kazimierz: Modelarstwo kolejowe. Wyd. 2 uzup. W-wa: WKiŁ 1971, 176 s.
12. Jurkiewicz Stanisław: 105-tysięcznik. W-wa: MAW 1978, 16 s., il.
Zrób to Sam. Dla Zaawansowanych.
13. Klukowski Józef Tadeusz: Sami robimy zabawki i instrumenty muzyczne. W-wa: PZWS 1972, 192 s., il.
14. König Lothar: Z radiem i telewizją za pan brat. Budujemy i eksperymentujemy. W-wa: „Iskry” 1972, 382 s., il., tab., wykry., bibliogr.
Ty też To Potrafisz
15. Kozak Witold: Poradnik majsterkowicza. Wyd. 2 popr. i uzup. W-wa: Horyzonty 1978, 284 s., il.
16. Mieszkowska Hanna, Mieszkowski Wojciech: Naprawy i przeróbki w moim mieszkaniu. W-wa: „Watra” 1971, 144 s., il.
17. Muszyński Kazimierz, Szymański Jan: Żyjące ściany. W-wa „Watra” 1970, 216 s., il., bibliogr.

18. Oppl Zdenek, Luknar Ludo: Warsztat w domu. Obrabialki i przyrządy dla majsterkowiczów. W-wa: WN-T 1973, 199 s., il.
19. Pietrzyk Jerzy: Księga sprawnych rąk. W-wa: NK 1978, 200 s.
20. Pietrzyk Jerzy: Majsterkowanie dla wszystkich. Wyd. 2. W-wa: „Watra” 1978, 186 s., il.
21. Rachwał Andrzej: Lotnicze modele wyczynowe na uwięzi. Wyd. 2. W-wa: WKiŁ 1978, 83 s., il., tab.
22. Richards Hans: Slusarstwo. W-wa: WN-T 1976, 88 s., il.
Hobby
23. Rybarski Antoni, Serkowski Krzysztof: Amatorski teleskop zwierciadlany. Kraków: Pol. Tow. Miłoś. Astron. 1972, 36 s., tab., wykr.
24. Schier Maria, Schier Wiesław: Wakacje z latawcem. 5 tygodni zabawy z latawcami i balonami. Wyd. 2. W-wa: WKiŁ 1967, 111 s., il.
25. Schier Wiesław: ABC miniaturowego lotnictwa. W-wa: WKiŁ 1977, 176 s., il.
25. Słodowy Adam: Lubię majsterkować. Wyd. 6 przer. W-wa: WN-T 1976, 432 s., il.
27. Słodowy Adam: Majsterkowanie dla każdego. W-wa: WN-T 1976, 312 s., il.
28. Słomczyński Krzysztof: ABC krótkofalowca. W-wa: WKiŁ 1978, 264 s., il.
29. Szymańska Alicja: 100 pomysłów dla domu. W-wa: Inst. Wydawn. CRZZ 1978, 152 s., il.
30. Włeczorkiewicz Wiesław: Remontuję, naprawiam i przebudowuję własne mieszkanie. W-wa: Arkady 1976, 128 s., il.
31. Wojciechowski Janusz: Nowoczesne zabawki. Elektronika w domu, pracy i w szkole. Wyd. 4 popr. i uzup. W-wa: WKiŁ 1971, 560 s., il., tab.
32. Wojciechowski Janusz: Radiomodele. Zasady projektowania i konstrukcji. W-wa: WKiŁ 1972, 211 s.
33. Wojeński Jan, Wojeńska Wanda: Odnawianie mieszkań i mebli. Wyd. 11. W-wa: „Watra” 1978, 152 s., il.
34. Wolszczak Sławomir: Amatorskie odbiorniki tranzystorowe. Wyd. 8 zmien. W-wa: WN-T 1977, 190 s., il.

K R O N I K A

Ocena pracy bibliotek publicznych przez Egzekutywę KW PZPR w Opolu — 18 I 1979

„... W kolejnym punkcie obrad rozpatrzono przedstawioną przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną ocenę stanu czytelnictwa i sieci bibliotek publicznych w województwie opolskim. Celem dalszego podniesienia poziomu pracy w zakresie rozwoju czytelnictwa wśród społeczeństwa i poprawy warunków pracy bibliotek publicznych, Egzekutywa KW zobowiązała Wojewódzką Spółdzielnię Mieszkaniową do przydzielania pomieszczeń na biblioteki w nowych osiedlach mieszkaniowych, prezydenta miasta Opola zaś do polepszenia sytuacji lokalowej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu oraz miejskie, miejsko-gminne i gminne ośrodki, pracy ideowo-wychowawczej do dokonania oceny stanu czytelnictwa i miejscowych potrzeb w tym zakresie...”

(„Trybuna Odrzańska 1979 nr 14 s. 2).

Już po raz trzydziesty trzeci

W Wołczynie odbyła się wojewódzka inauguracja Dni Kultury, Oświaty, Książki i Prasy. Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna — zlokalizowana odtąd w nowym pomieszczeniu — otrzymała imię śląskiego działacza i poety, Jakuba Kani. W uroczystościach uczestniczyli przedstawiciele władz wojewódzkich — z sekretarzem KW PZPR, Józefem Gruszką i Dyrektorem Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego, Eugeniuszem Broczkowskim. Obecny był także syn Jakuba Kani, dr Tadeusz Kania.

W Dniu Bibliotekarza

18 maja 1979 r. odbyło się w Rogowie uroczyste spotkanie dyrekcji WBP z pracownikami Biblioteki Wojewódzkiej. Wręczono 9 dyplomów uznania dyrektora WBP i 24 nagrody pieniężne.

25 lat pracy w zawodzie bibliotekarskim

Serdecznie gratulujemy i życzymy dużo zdrowia oraz wszelkiej pomyślności Koleżankom obchodzącym jubileusz w 1979 r.: Marii Sucharzewskiej (MBP — Kędzierzyn-Koźle), Czesławie Kiończyk (MBP — Kędzierzyn-Koźle), Apolonii Sewruk (Filia Burgrabice — MiGBP Głuchołazy).

Odznaczenia dla pracowników bibliotek w 1979 roku

- Złoty Krzyż Zasługi: Stanisława Sagan (WBP), Stefania Matysowa (Filia Trzeboszowice — MiGBP Paczków).
- Srebrny Krzyż Zasługi: Irena Lipnicka (WBP), Helena Ostrowska (WBP).
- Brązowy Krzyż Zasługi: Joanna Czarkowska-Pasierbińska (WBP).
- Odznaka: Zasłużony Działacz Kultury: Janina Fryc (Filia Głuszyna — MiGBP Namysłów), Teresa Kukielka (GBP — Cisek), Alfreda Wilczek (MiGBP — Strzelce Opolskie).
- Odznaka: Zasłużonemu Opolczyźnie: Irena Lipnicka (WBP), Ignacy Trawiński (emeryt. Kluczbork).
- Odznaka: Zasłużony dla miasta Opola: Danuta Branicka (WBP), Stanisława Giecwicz (WBP), Teresa Jakubczak (WBP), Janina Knapik (WBP), Janina Kościół (WBP).
- Dyplom uznania Ministra Kultury i Sztuki: Janina Knapik (WBP).
- Dyplom uznania Wojewody Opolskiego: Ireneusz Chudy (WBP), Elżbieta Knera (WBP), Feliks Smaczniak (WBP), Krystyna Szczudłowska (WBP), Krystyna Tomaszewska (WBP).
- Dyplom uznania dyrektora Wydziału Kultury i Sztuki U. W.: Janusz Bielecki (WBP), Mieczysław Faber (WBP), Danuta Branicka (WBP), Felicja Mansfeld (WBP), Helena Ostrowska (WBP).
- Zasłużony Działacz ZZPKiS — srebrna odznaka: Stanisława Sagan (WBP).

Zbiory muzyczne WBP w nowym lokalu

W dniu 30 marca 1979 Oddział Muzyczny i Zbiorów Audiowizualnych WBP otrzymał nowy większy lokal przy ul. Zamkowej 1. Zajmuje pięć pomieszczeń, w tym czytelnię i pokój do nagrań. Wnętrze projektował artysta malarz Wincenty Maszkowski. W uroczystości uczestniczyli przedstawiciele władz: Mieczysław Moryto — wicewojewoda opolski, Antoni Głowacz — zastępca kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR, Bronisław Błotnicki — prezydent m. Opola, Emil Włodarczyk — sekretarz KM PZPR.

Wydawnictwa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej

- Z okazji Opolskich Konfrontacji Teatralnych ukazał się w marcu 1979 siódmy tom serii bibliofilskiej — Fredro A.: „Zemsta” (pierwodruk: Lwów 1838).

- W 50-lecie pobicia aktorów polskich w Opolu i 60-lecie I powstania śląskiego wydano jako ósmy tom serii bibliofilskiej — publikację pt.: „Tolerancja niemiecka w świetle prawdy na tle znieważenia artystów Teatru Polskiego z Katowic w Opolu” (pierwotruk: Poznań 1929).
  - W 1979 r. opracowano zestaw publikacji: „Dziecko w literaturze polskiej” i składankę: „Z książką przez kontynenty”, zawierającą wykaz literatury młodzieżowej.
  - WBP wydała exlibris: „Międzynarodowy Rok Dziecka 1979” — zaprojektowany przez Janusza Młynarskiego.
  - W 1978 opublikowano: „Opolszczyzna w pamiętnikach i reportażach. Poradnik bibliograficzny” — opracowany przez Barbarę Faliszek.
  - W tym samym roku ukazała się praca Zbigniewa Kościowa: „Polsko-ormiańskie muzykalia”, wydana z okazji II Symposiumu Armeńskiej Sztuki w Erewaniu.
- Wymienione publikacje wydano techniką małej poligrafii. Seria bibliofilska ukazuje się nakładem WBP i Oddziału Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki.

Pierwszy katalog o mikrofilmach WBP

Jak wiadomo, Biblioteka posiada największe na terenie Opolszczyzny zbiory mikrofilmów. Celem ułatwienia czytelnikom korzystania z tych materiałów, Krystyna Głąb i Halina Hendzel opracowały w 1979 r.: „Katalog mikrofilmów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu. Cz. 1, 1970—1978.”. Publikacja obejmuje — czasopisma śląskie, czasopisma współczesne ogólnopolskie, starodruki, rękopisy i artykuły oraz druki zwarte XIX w.

Wystawa o powstaniach śląskich

W dniach od 28 IV do 10 V 1979 w hallu Teatru im. Jana Kochanowskiego eksponowana była wystawa pt. — Powstania śląskie w literaturze i dokumencie — obejmująca: książki, czasopisma, druki ulotne i fotografie. Wystawę przygotowali Działy: Informacyjno-Bibliograficzny oraz Zbiorów Specjalnych i Zabytkowych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej.

Oddział Dziecięcy WBP w Dniach Kultury, Oświaty Książki i Prasy

Podobnie jak w roku ubiegłym, urządzono w maju 1979 r. bibliotekę na wolnym powietrzu z punktem informacyjnym dla rodziców — pomagającym w doborze lektury dla najmłodszych. Odbył się również „Pochód bohaterów książkowych”, w którym wzięło udział 90 dzieci.

Współpraca bibliotekarzy z pisarzami

W marcu 1979 r. Opolski Oddział ZLP spotkał się z bibliotekarzami. Tematem milej rozmowy były sprawy współpracy pisarzy i biblio-

tekarzy w zakresie organizacji spotkań autorskich i upowszechniania literatury. Było to drugie tego rodzaju spotkanie, w którym uczestniczyli: dyrekcja WBP, pracownicy Działu Instrukcyjno-Metodycznego tej placówki oraz kierownicy większych bibliotek publicznych z terenu województwa opolskiego.

Nowatorska inicjatywa opolskiej WBP

Dyrekcja Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej wspólnie z Dyrekcją Studium Medycznego w Branicach zorganizowały dla słuchaczy Studium (już drugi) dwuletni kurs z zakresu biblioterapii, obejmujący 56 godzin. Uroczyste zakończenie szkolenia, w którym uczestniczył dyr. WBP, mgr Władysław Wąsiel odbyła się w czerwcu 1979. Świadectwa otrzymało 76 słuchaczy, przyszłych instruktorów terapii zajęciowej.

Wytwórnia Filmów Oświatowych korzysta ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej

Znany i ceniony twórca krótkiego metrażu, Zbigniew Bochenek nakręcił krótkometrażówkę — „O polskości śląskiej ziemi”, której pokaz odbył się w Opolu w kwietniu 1979. W filmie wykorzystano wybrane zbiory WBP: plakaty, czasopisma, ryciny.

Cenne nabytki WBP

WBP w Opolu posiadająca największe i najcenniejsze (w sieci bibliotecznej na Opolszczyźnie zbiory starodruków i rycin), wzbogaciła się w 1979 r. o bardzo wartościowe dzieła:

— dwie książki (inkunabuly) wydane przed pięciu wiekami: — Duranti Gvilelmus: *Rationale divinorum — officiorum*. Strassburg 1485, i *Gesta Romanorum*. Köln 1489, a także 20 rycin (miedziorytów) Marco Sadeera, pochodzących z XVII w., przedstawiających ówczesny Rzym i jego okolice.

W Międzynarodowym Roku Dziecka

Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu zorganizowały w dniu 31 maja 1979 konferencję naukową pt.:

Funkcje współczesnej literatury i biblioteki dla dzieci. Wygłoszono następujące referaty:

- Rola bibliotek publicznych dla dzieci w systemie oświaty i wychowania (dr J. Andrzejewska),
- Warunki rozwoju współczesnej literatury dla dzieci (H. Skrobiszewska),
- Tendencje rozwojowe powojennej baśni i bajki dla dzieci (doc. dr S. Frycie),
- Wzory edukacyjne wśród odbiorców literatury dla dzieci (dr J. Szymkowska),

- Współczesna spontaniczna twórczość dzieci (prof. dr D. Simoni-des),
  - Wiersze dla dzieci — emocje, racje (dr B. Zurakowski),
  - Słowo pisane i mówione, a osobowość dziecka (dr K. Dworaczek).
- W sesji uczestniczyli pracownicy bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych i związkowych naszego województwa.

Spotkania w bibliotekach

W maju 1979 biblioteki publiczne na Opolszczyźnie zorganizowały 58 spotkań z pisarzami i dziennikarzami, m.in. z Julianem Kawałcem, Aleksandrem Minkowskim, Wincentym Faberem, Zofią Chądzyńską. W niektórych placówkach odbyły się spotkania z powstańcami śląskimi. W Gminnej Bibliotece Publicznej w Zębowicach odbyła się sesja popularnonaukowa poświęcona powstaniom śląskim.

Konkurs czytelniczy dla dzieci

W maju 1979 rozstrzygnięto wojewódzki konkurs organizowany przez WBP i Komendę Chorągwi ZHP w Opolu. Dzieciom — najlepszym czytelnikom wręczono specjalne odznaki. Uczestniczyli w nim czytelnicy z 29 bibliotek.

Sekcja Bibliotek Szpitalnych ZG SBP obradowała w Opolu

Wygłoszono następujące referaty (12—13 III 1979):

- Aktualny stan i perspektywy rozwoju bibliotek szpitalnych w Polsce (mgr W. Kozakiewicz),
  - Sekcja bibliotek szpitalnych IFLA (dr A. Chwastek).
- Goście zwiedzili biblioteki szpitalne w Opolu oraz otwartą w miejscowym szpitalu ginekologicznym — stałą wystawę prac uczestników Opolskiego Ogniska Plastycznego.

Działalność Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na Opolszczyźnie

- Utworzono koło SBP: w Niemodlinie (kwiecień 1979) i w Strzelcach Opolskich (czerwiec 1979).
- W najbliższym czasie powstaną koła w Prudniku i Grodkowie.
- W czerwcu 1979 ZO SBP gościł ok. 40 bibliotekarzy z woj. katowickiego, którzy zwiedzili Bibliotekę w Rogowie i Oddział Muzyczny WBP w Opolu.
- Koło SBP w Opolu zorganizowało:
  - odczyt dr J. S. Gruczyńskiego: „Biblioteka Narodowa — jej dzieje i dzień dzisiejszy” (21.02.1979), wyjazd w dniu 14.03.1979 do Krakowa
  - celem zwiedzenia wystawy: „Janusz Korczak — życie i twórczość”, spotkanie „Przygoda z książką” — wspomnienia bibliotekarzy. (30.05.1979), wycieczkę do Głogówka (8.06.1979): poznanie pracy miejscowej MiGBP i zwiedzenie muzeum.

Walne zebranie koła SBP w Opolu

W dniu 19.03.1979 wybrano nowy zarząd:

Halina Gąszczyńska — przewodnicząca, Hanna Jamry — sekretarz,
Agnieszka Dąbrowska — skarbnik, Janina Knapik — członek, Maria
Cichoń — członek.

Z działalności Oddziału Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki

1 marca 1979 doc. dr hab. Józef Szczepaniec wygłosił w Opolu od-
czyt: „Osobliwości wydawnicze druków polskiego Oświecenia”.

Wybory do rady zakładowej ZZPKiS w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej

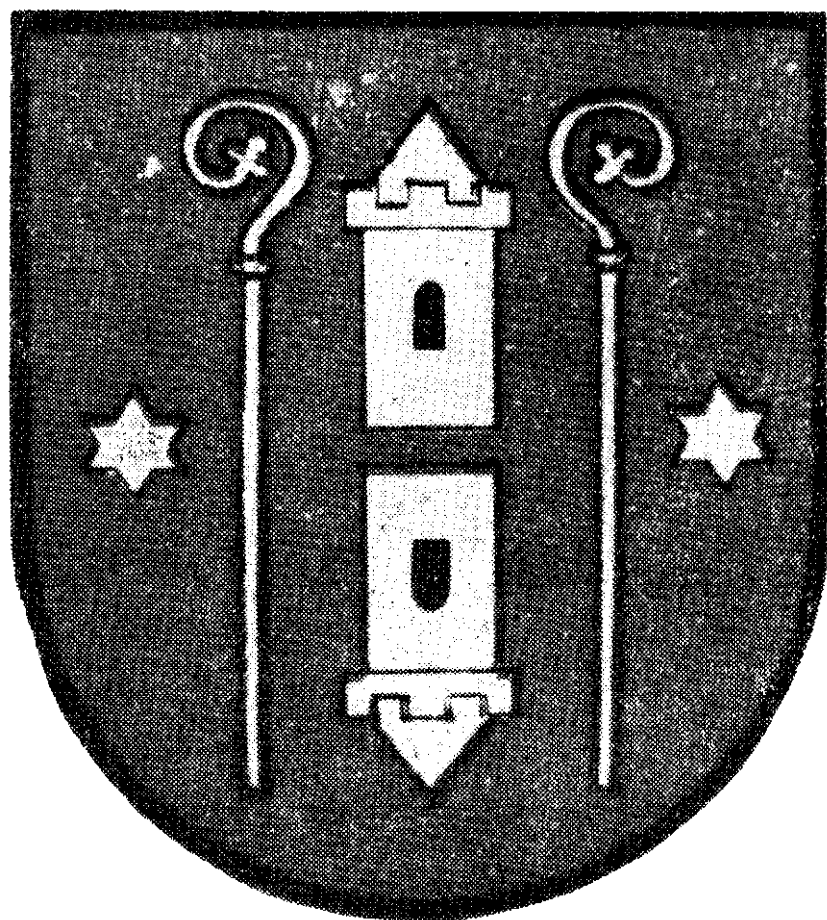
W dniu 24 września 1979 r. odbyło się zebranie sprawozdawczo-wy-
borcze. Rada zakładowa ukonstytuowała się w następującym skła-
dzie:

— przewodnicząca: Danuta Branicka (WBP), — wiceprzewodnicząca:
Stanisława Sagan (WBP), Lidia Kaczmarczyk (MiGBP — Niemodlin),
— sekretarz: Hanna Jamry (WBP), — skarbnik: Teresa Famulska
(WBP), — społ. inspektor pracy: Feliks Smaczniak (WBP), — człon-
kowie: Franciszek Cedrych (WBP), Danuta Klim (Terenowy Zespół
Instr. — Brzeg), Małgorzata Skrzypczak (Terenowy Zespół instr. —
— Kędzierzyn-Koźle), Jerzy Rotko (WBP), Danuta Labisz (WBP).

Sukcesy naszych sportowców

22 kwietnia 1979 r. odbyła się w Opolu II strefowa spartakiada spor-
towa ZZPKiS (strzelanie z kbks-u), w której uczestniczyli zawodnicy
z woj. opolskiego, bielskiego, częstochowskiego i katowickiego.
I miejsce zdobyła drużyna WBP — Opole.

Opracował: Mieczysław Faber

SPIS TREŚCI

	str.
Anna Sil: <i>Słowniki w księgozbiorze podręcznym biblioteki</i>	3
Krystyna Głąb: <i>Organizacja i zasób Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu</i>	15
Maria Deblessem: <i>Rocznice literackie w 1980 roku</i>	23
Michał Ziętarowski: <i>„Nie o starym, lecz o nowym plugastwie...”</i>	32
Mieczysław Faber: <i>Współczesna proza czeska i słowacka</i>	44
Hanna Garbal: <i>Bibliografia adnotowana gwar śląskich</i>	50
Elżbieta Dworzak: <i>Działalność informacyjna Działu Informacji, Wydawnictw, Dokumentacji i Technik Audiowizualnych Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu</i>	57
Janina Kościów: <i>Halina Gąszczyńska — kustosz Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu</i>	63
Anna Lisińska-Tokarska: <i>Majsterkowanie (wybór książek z cyklu lektury dla hobbistów)</i>	68
<i>Kronika</i>	71

